

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav české literatury a literární vědy

Jitka Bláhová

Ivan Slavík - esejista a publicista

Vedoucí práce: PhDr. Jan Wiendl, Ph.D.

Praha 2006

Vysoká škola: Univerzita Karlova

Katedra: Katedra české literatury a literární vědy

Fakulta: Filozofická fakulta

Školní rok: 2004/2005

Zadání diplomové práce

Pro: Jitku Bláhovou

Obor: Český jazyk a literatura

Název tématu: Ivan Slavík – esejista a publicista

Zásady pro vypracování:

Cílem diplomové práce je zmapovat obecně méně známou esejistickou a publicistickou činnost Ivana Slavíka a pokusit se nalézt její místo a uplatnění v rámci celé Slavíkovy tvorby. Primárním zdrojem budou jeho novinové a časopisecké příspěvky, v nichž autor prezentuje své kritické postoje ke konkrétním literárním dílům – českým i světovým, a to jak soudobým, tak starším.

Analýza Slavíkových publicistických a esejistických reflexí ovšem nebude omezena výhradně na oblast literární; autorka zaměří svoji pozornost rovněž na Slavíkovy esejistické a publicistické texty, v nichž si básník všimá problémů společenské, politické a náboženské povahy.

Seznam odborné literatury:

Lexikografické příručky:

Slovník českých spisovatelů po roce 1945 (2) (Praha 1998)

Slovník českých spisovatelů (Praha 2000)

Z odborné literatury (výběrově):

Fučík, Bedřich: Setkávání a míjené (Praha 1995)

Harák, Ivo: Nad Propadliště, in Lidové noviny 10, 1997, s. 11.

Heřman, Zdeněk: Ach ano, rozklenout...., in Tvar 4, 1993, s. 22

Kundera, Ludvík: Poznámka pamětníková, in Alternativa 1, 1994, s. 2

Med, Jaroslav: Spisovatelé ve stínu (Praha 1995)

Pletzer, Karel: Svatý a popíraný, milovaný a vysmíváný, in Výběr 31, 1994, s. 67-69.

Šajtar, Drahomír: Rozptýlená generace? In Alternativa 3, 1996/1997, s. 299-303

Šerý, Ladislav: Eseje o světové literatuře, in Svět literatury 7, 1994, s. 107-108

Zizler, Jiří: Rozklenout srázné, in Tvar 5, 1994, č. 2

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jan Wiendl, Ph.D.

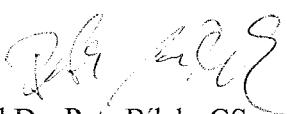

Datum zadání diplomové práce:

Listopad 2004

Termín odevzdání diplomové práce:

Září 2005

Doc. PhDr. Petr Bílek, CSc.
vedoucí katedry

V Praze dne 25.5.2005

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem pouze literaturu uvedenou v závěrečném seznamu.

Jitka Bláhová

Poděkování

Děkuji PhDr. Janu Wiendlovi, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce a pracovníkům Národní knihovny a knihovny Ústavu pro českou literaturu AV ČR za ochotu při vyhledávání primární a sekundární literatury.

OSNOVA:

1. Úvod	5
2. Stručný životopis a přehled tvorby Ivana Slavíka	8
3. 40. léta	13
3.1 Eseje a literárněhistorické studie	13
3.2 Polemiky	16
4. 50. léta	21
5. 60. a 70. léta	23
5.1 Eseje a literárněhistorické studie	23
5.1.1 Předkolumbovská latinskoamerická literatura	23
5.1.2 Novodobá latinskoamerická literatura	29
5.1.3 Česká literatura přelomu 19. a 20. století	32
5.1.3.1 Malíř slova Jan Opolský	36
5.1.3.2 Neznámá Irma Geisslová	38
5.1.3.3 Tajemný básník Hermor Lilia	39
5.1.3.4 Světová literatura	42
5.1.3.5 Propadliště paměti I	44
5.2 Recenze	45
5.3 Obecné úvahy a komentáře o literatuře	46
6. 80. léta	51
6.1 Eseje a literárněhistorické studie	51
6.1.1 Český romantismus	52
6.1.2 Vrací se Hermor Lilia a Irma Geisslová	64
6.1.3 Ostatní autoři	65
6.2 Recenze	67
6.3 Polemiky	68
7. 90. léta - 24. 12. 2002	71
7.1 Eseje a literárněhistorické studie	71
7.1.1 Modlitby básníků	73
7.1.2 Katoličtí autoři	74
7.1.3 Prokletí básníci	75
7.1.4 Propadliště paměti II	76
7.2. Recenze	76
7.3 Polemiky	79
7.4 Obecné úvahy a komentáře o literatuře	83
8. Kritická reflexe Slavíkovy esejistiky a publicistiky	85
9. Závěr	90
10. Soupis citované a reflektované literatury	93
11. Bibliografický soupis esejistické a publicistické tvorby Ivana Slavíka	97

1. kapitola

ÚVOD

Jméno Ivana Slavíka je v širším čtenářském okruhu téměř neznámé. Pokud tu existuje představa o jeho díle, týká se Slavíkova katolicky orientované poezie. Pravděpodobně je to dáno tím, že ve středoškolských porevolučních učebnicích literatury se jeho jméno objevuje pouze zřídka (v období totality jeho dílo v učebnicích reflektováno nebylo). Jeho esejistická a publicistická činnost je takřka neznámá; domnívám se, že hlavním důvodem je charakter periodik a sborníků, do nichž Slavík přispíval: většinou se jednalo o okrajové a regionální noviny (spolupráce s významnějšími periodiky, stojícími v centru kulturního a společenského dění, mu byla totalitním režimem znemožněna).

Cílem mé diplomové práce je zmapování Slavíkova původního ne-básnického díla: chronologické uspořádání jeho předmluv, doslovů a publicistických statí nejrozličnějších žánrů a zaměření. Dílčí kapitoly práce jsou sondami do jednotlivých desetiletí, v nichž Slavík svou ne-básnickou činnost rozvíjel, počínaje 40. léty. Léta 60. a 70. jsou zaměřením Slavíkova tvorby úzce propojena; z důvodu zachování maximální soudržnosti tématu tvoří společnou kapitolu. Zároveň jsem se ve své práci pokusila sledovat a zaznamenat tendence a tematické okruhy, kterými se autor zabývá a které jsou typické pro dané období jeho tvorby. Ze společensko-politických důvodů nebyly všechny fáze jeho tvůrčí

činnosti stejně plodné a stejně otevřené publikačním možnostem.

Začátek Slavíkovy veřejné tvorby spadá do 40. let 20. století, avšak nedlouho nato je po změně politického klimatu jeho dílo kontrolováno příslušnými orgány a Slavík se podobně jako někteří další umělci dostává do ústraní, kde zůstává až do listopadu 1989. V 50. letech jeho jméno z umělecké scény téměř mizí, avšak pouze dočasně: právě v tomto období objevuje autory světové literatury, jejichž dílo je inspirací nejen pro jeho eseje a literárněhistorické studie, ale především pro jeho tvorbu překladatelskou a ediční. Od 60. let postupně dostávají Slavíkovy stati, recenze a komentáře prostor v menších periodikách a sbornících; neustále se tematicky rozrůstají, takže v 90. letech je možno sledovat celou Slavíkovu esejistickou tvorbu jakoby v úhrnu.

Co se týče pramenů, z nichž jsem pro svou práci čerpala, pokusila jsem se z dostupného materiálu sestavit Slavíkovu bibliografii zahrnující eseje a publicistické příspěvky: její součástí jsou předmluvy, doslovy, komentáře, recenze, polemiky, proslovy, literárněhistorické studie i obecné úvahy o literatuře; protože mým cílem bylo zkoumat texty přístupné širšímu čtenářskému okruhu, vynechala jsem práce vydané v samizdatu a nepublikovaná strojopisná a rukopisná díla (tento okruh prací může být pramenem dalšího slavíkovského zkoumání). Pro přehlednost a snazší zmapování jsem prameny třídila chronologicky; zde se však vyskytly problémy s datací některých děl, způsobené převážně delším časovým intervalem mezi vznikem díla a jeho prvním publikováním - chronologické uspořádání je tedy pouze orientační. Současně jsem třídila použité prameny podle jejich žánru na literárněhistorické

studie, recenze, polemiky a ostatní práce. Sekundární literatura je řazena abecedně.

V tomto bodě chci také objasnit výchozí pojmy, s nimiž budu pracovat. Zaměřuji se na Slavíkovy esejistické práce; většina z nich je charakterizována prolínáním přístupu odborného se subjektivně zbarvenými vzpomínkami, poměrně výraznou manifestací autora a jeho osobního vztahu k dané problematice či tématu. Nezřídka se v textech objevuje i hodnocení. Protože však většina těchto esejů byla poprvé publikována v periodikách (novinách, literárních časopisech), stává se tím součástí publicistiky. Pojmy v názvu mé práce (esejistika a publicistika) v sobě tedy nezahrnují dvě skupiny odlišných literárních útvarů, ale pouze poukazují na prolínání jednotlivých částí jeho díla. Jedním z jeho důvodů byla nepopíratelně i složitá společensko-politická situace, v níž Slavík tvořil.

I další žánrové vymezení, k němuž nás předložené téma vybízí (eseje/literárněhistorické studie - recenze - komentáře - úvahy atd.), může být pouze orientační. Tento fakt potvrzuje jednoznačně umělecké (nikoli vědecké) zaměření Ivana Slavíka jakožto esejisty a publicisty. Kritické ohlasy, reflektující mimo jiné i tuto skutečnost, jsou představeny v předposlední kapitole této práce.

2. kapitola
STRUČNÝ ŽIVOTOPIS A PŘEHLED TVORBY
IVANA SLAVÍKA

Ivan Slavík se narodil v Praze 23.1.1920 v dělnické rodině a dětství prožil v Poříčanech. Roku 1939 absolvoval reálné gymnázium v Praze, zapsal se na FF UK (obory čeština, němčina), ale nedlouho poté byly vysoké školy zavřeny. Období okupace prožil v různých profesích (knihkupec, úředník, 1942-1945 mechanik v totálním nasazení ve Vršovicích). Od roku 1945 pokračoval ve studiu češtiny, francouzštiny a filozofie na FF UK, kde roku 1948 absolvoval práci *Epiteton Karla Tomana*. Ve svých 26 letech (1946) konvertoval ke křesťanství (Slavík 1996), což ovlivnilo nejen jeho život, ale i tvorbu. Od té doby byl považován za jednu z vůdčích postav nastupující katolické generace, jak uvádějí někteří soudobí kritikové. Jeho jméno bylo tehdy spjato s nakladatelstvím Vyšehrad, kde v letech 1946-1947 redigoval stejnojmennou revui; na Večerech mladé poezie v Umělecké besedě v Praze byl roku 1947 mluvčím katolické skupiny. Od roku 1948 působil jako středoškolský profesor na gymnáziích v Praze-Vršovicích a v Domažlicích a v letech 1952-1980 v Hořovicích, kde také 24. 12. 2002 zemřel.

První Slavíkovou sbírkou, pocházející pravděpodobně z let 1937-1938 a publikovanou až v roce 1998, je neobsažné básnické dílo *Tryzny*, věnované památce Richarda Weinera. Vlastním Slavíkovým básnickým debutem

je sbírka *Snímání* (1947), která je pro svou analýzu rozvráceného poválečného světa v literárních příručkách charakterizována jako expresionistická, ale také civilní a nepatetická. Dějištěm této poezie je městská scenérie, která se dostává do kontaktu s přírodou; nejde tu však o předmětnou poezii, v ohnisku Slavíkova záběru je drama duše, tragický úděl člověka a hledání východiska. Epizační a autostylizační tendence vykazuje jenčovský cyklus z přelomu 40. a 50. let (*Deník Arnošta Jenče* - 1964, *Já A.J.* - 1965; souborně 1991), který je opřen o konkrétní lidský příběh a v průběhu let postupně doplňován dalšími sbírkami: *Suspiria Arnošta Jenče* - naps. 1977, *Dvě litanie Arnošta Jenče* - naps. 1971. V samizdatu pak vyšla sbírka *Kapky potu a krve Arnošta Jenče* - 1985. Z 50. let pocházejí verše ze sbírky *Ke komu?*, plné zármutku nad světem a existenciální úzkosti; od té se však odvrací a v jakési zbásněné litanii *Lux sanctorum* (*Světlo svatých*) připomíná světce a jejich postoj v obtížných chvílích. Od poloviny 60. let sílí ve Slavíkově poezii složka meditativně reflexivní; jeho kladení otázek po smyslu lidské existence je stále více podřizováno křesťanské pokoře, vědoucí o neproniknutelnosti tajemství dobra a zla v lidském nitru (*Stín třtiny* - 1965, *Osten* - 1968, *Hlohový vítr* - 1968, *Dvacet pozdních básní*, později přejmenována na *Dvacet pozdních básní aneb Zaříkávání naděje* - samizdat, 1986). S tím pravděpodobně souvisí i proměna básníkových výrazových prostředků; je zde patrný přechod od silné expresivity a obliby básně v próze k maximálně úspornému, téměř aforistickému verši (*Suspiria*). Připomeňme také výběry z jeho básní, která mohly vyjít až v 90. letech: *S očima otevřenýma* - 1990, *Ta hudba* - 1993. Nedílnou součástí Slavíkovy literární tvorby představují četné překlady poezie z francouzštiny,

angličtiny, němčiny, ruštiny, španělštiny a mrtvých předkolumbovských jazyků, mayštiny a aztéčtiny.

V této souvislosti nelze opomenout ani Slavíkovy ediční počiny: soustředil se především na autory, v jejichž díle objevil neprávem přehlížené hodnoty a jež chtěl svými doprovodnými studii a komentáři včlenit do proudu české literatury. Uspořádal a vydal básnické dílo Richarda Weinerja (*Mezopotamie*, 1965), jehož vývojovou velikost nezřídka zdůrazňuje. Ve výboru *Zpívající labutě* připomenul tvůrčí šíři básnické generace 90. let 19. století; s tím souvisí i jeho zaměření na jednotlivé básníky tohoto období, které lze v širším slova smyslu (a s přihlédnutím ke Slavíkovu pojetí 90. let) nazvat vrstevníky: Jan Opolský (*Představení v soumraku*, 1968), Irma Geisslová (*Zraněný pták*, 1978), Hermor Lilia (*Verše tajného básníka*, 1982) a dalších. Značné úsilí nejen ve své činnosti ediční, ale také esejistické vynaložil při pokusu o rehabilitaci díla Vítězslava Háška (*Srdce písněmi dotýkané*, 1974) a pořídil také hromadné výběry autorů české romantické literatury (*Hledání modrého květu*, 1988). Velmi podstatným tématem, které prochází napříč Slavíkovou tvorbou, je česká duchovní lyrika 20. století - té věnoval spolu s J. Hauberem výbor *Krajiny milosti* (1994). „Dát slovo těm, na které by se jinak nedostalo, a přitom je představit prózou, která patří ve svém žánru k jeho reprezentativní špičce“ se Ivan Slavík pokusil v díle, které se svým zaměřením řadí spíše na okraj jeho ediční činnosti: ve výboru *Tajemné příběhy v české krásné próze 19. století* (1976; později rozšířeno a přejmenováno na *Příběhy temnot v české literatuře XIX. a XX. století - 1999*) představuje vývoj literárního útvaru, jakým je „příběh s tajemstvím, povídka, povytce romantická ve svém syžetu a atmosféře,

ale s četnými prvky realistickými, někdy hrůzostrašná, jindy jen těžko vysvětlitelná, neprůhledná."

Obtížně specifikovatelný žánr představují Slavíkova práce *Svatý a popíraný, milovaný a vysmíváný* (Čtení o sv. Janu Nepomuckém) a *Propadliště paměti* (Podbrdskem v čase i prostoru). První je spíš úvahou o světcově životě, jeho příkladu a významu mučednické smrti. Druhou bychom mohli zařadit mezi geograficko-literární eseje; Slavík zde uvažuje o souvislosti české literatury známé i neznámé s krajem Hořovicka, místem, kde prožil většinu svého života a kde také zemřel.

Nejobsáhlejší a pro tuto práci stěžejní je Slavíkova esejistika a publicistika. Položme si otázku, jakou roli hrála v rámci jeho celkové tvorby, popř. jaké další souvislosti je zde možné nahlížet. Jedním z rozhodujících faktorů, který zásadně určoval způsob (i kvantitu) jeho umělecké i badatelské tvorby, byla aktuální soudobá politická situace. Ve 40. letech, tedy v počátcích Slavíkova veřejného působení, tvoří eseje vyvážený celek s jeho původní tvorbou básnickou. Změna politického režimu v roce 1948 předurčovala také změny ve Slavíkově díle; na minimum zúžené publikační možnosti pociťoval převážně v 50. a 70. letech. Slavík nešetřil kritikou na adresu totalitního uspořádání, rozhodně tedy nelze mluvit o pasivním podlehnutí nebo umělecké stagnaci. Celkový pohled na Slavíkovo dnes už uzavřené dílo dosvědčuje, jak bylo toto období plodně využito a zúročeno. Slavíkova esejistická činnost, nejprve básníkem samotným vnímána jako vedlejší a do jisté míry zájmová činnost, tvořící paralelu jeho básní, se stává základnou jeho další práce a doprovází jeho počiny ediční i překladatelské. Ivan Slavík je však především básník, a tak se v 90. letech vrací ke své původní básnické tvorbě (následně vycházejí všechny jeho sbírky

pod názvem *Básnické dílo I, Básnické dílo II*). Pro Slavíkovu esejistiku je charakteristická určitá věrnost vymezeným tématům: většinu okruhů, které si vymezil již v raných fázích své tvorby, dále rozpracovává, prohlubuje a rozšiřuje; kromě toho si zachovává otevřenost i pro nová témata. V 90. letech se - co se kvantity týče - jeho esejistické dílo oproti předchozímu období několikanásobně rozrůstá - pravděpodobnou příčinou je uvolnění politických poměrů. Část svých esejů a literárněvědných studií shrnul do souborů *Rozklenout srázné* (1993), *Viděno jinak* (1995), *Tváře za zrcadlem* (1996), většina jich ovšem zůstala rozptýlena v nejrůznějších dobových periodikách.

3. kapitola

40.léta

Druhá polovina 40. let 20. století je jakožto počáteční období Slavíkovy tvůrčí činnosti charakterizována na první pohled různorodým, téměř protikladným zaměřením a vyzněním jeho esejů a studií, což do jisté míry zpochybňuje obecně přijímanou představu Slavíka - ortodoxního katolického autora a v jistém smyslu tradicionalisty. Z tohoto období pochází několik málo Slavíkových studií především o světové literatuře, recenzí na vydávaná díla a polemika s Jaroslavem Ryšavým a Bohumilem Pavlokem.

3.1 ESEJE A LITERÁRNĚHISTORICKÉ STUDIE

Slavík se už v této době výrazně profiluje jako představitel nejmladší katolické generace spisovatelů: zabývá se českou katolicky orientovanou literaturou (stať *Jan Čep, spisovatel křesťanský*) a své přesvědčení (nejen umělecké) vyjadřuje ve stati *Stanovisko křesťanského humanismu*. Tyto příspěvky lze v určitém smyslu chápat jako manifest; příčina tkví pravděpodobně ve Slavíkově osobním životě: jak uvádí v několika vzpomínkových statích, už v době svých gymnaziálních studií Slavík konvertoval ke křesťanství, přestože jeho rodina byla odlišného zaměření - otec sympatizoval

s komunisty a Slavík později přiznává, že neměli téměř nic společného. Je tedy nanejvýš pravděpodobné, že jde o demonstrativní výraz samostatnosti a rozdílného světového názoru. Těmito příspěvky se Slavík v podstatě ještě před zahájením své tvorby zařadil do určité skupiny, jaké často používá literární historie ke snazšímu mapování svého předmětu. V této souvislosti připomeňme, že právě proti takovému dělení sám Slavík později vystupoval, a to především ve svých pokusech rehabilitovat některé básníky, kteří byli v literárních dějinách zařazeni do určité pozice, s níž však jejich dílo nekoresponduje.

Slavík-křesťanský básník předkládá svůj postoj k literatuře z pohledu osobního prožitku víry. Jeho „křesťanský humanismus“ je silně ovlivněn existenciálním přístupem a vědomím nedokonalosti lidského života: „*Existence smrti, existence bolesti, existence neúplnosti lidského bytí a možnosti, to jsou nepopíratelná fakta.*“ (Slavík 1990a) Zdroj opravdové poezie je podle něj v bezvýhradném přijetí tohoto stavu, který nelze změnit. Připomíná však i druhou stránku tohoto pojetí, kterou je vědomí Kristovy oběti a touha po poznání Boha: „*Křesťanství ví a ví dvojnásob právě tím, jak poznává nedostatečnost světa, že touha po absolutnu se dá uspokojit jen absolutnem.*“ (tamtéž) Křesťanské vyznání a umělecká činnost nejsou oddělené, právě naopak: vzájemně se prostupují, ovlivňují a hluboce spolu souvisejí. Básníkova spiritualita se do jeho díla promítá jako pravdivost a opravdovost uměleckého prožitku: „*Programem básníkovým je jeho vidění, které je pravé, když vidí věci, jak jsou, jeho vidění neúplatné a neutěšitelné, žádající si pravdy, je to jeho mlčení proti slovům, slova proti mlčení, jsou to jeho rány, které vláčí s sebou, ale proměňuje ve věty,*

kteřé uzdravují, a konečně je to jeho radost, plně vědoucí a plně zakoušená." (tamtéž)

Ze 40. let pocházejí také některé Slavíkovy stati především o francouzské literatuře (např. François de Maynard, Aloysius Bertrand). Jmenované autory lze chápat jako básníky píšící o smrti a zmaru, v jistém smyslu literární rebely. Bertranda, oblíbeného autora i dalších českých katolických básníků, prezentuje jako presymbolistu - předchůdce „prokletého“ Baudelaira; tzv. prokletí básníci přitahují jeho pozornost v průběhu celé jeho tvorby. Při zkoumání těchto textů se objevuje otázka, do jaké míry korespondují se Slavíkovým uměleckým zaměřením a přesvědčením, které už v těchto letech explicitně vyjadřoval. Přesto Slavík v těchto zdánlivě odlišných tvůrčích postojích nevidí nepřekonatelné protiklady. Nepřistupuje k literárnímu dílu jako a priori k ne-křesťanskému, ale s vědomím, že duchovní a estetické hodnoty v něm mohou zůstávat skryty po celá desetiletí i staletí, ale mají být jednou objeveny na základě odpovídající interpretace. Slavík nepokládá za svou prioritu zkoumat díla autorů tradičně katolických (zdá se, že to je pro něj zcela samozřejmé), ale především objevovat podobné hodnoty u těch autorů, jejichž poezie se tomuto označení brání. Nelze tu uvažovat ani tak o veskrze křesťanských, explicitně formulovaných hodnotách, jako spíš obecně lidských otázkách víry, bolesti, bezmoci a touhy. Ve stati o A. Bertrandovi například píše: *„Je to jeden z prvních - před Baudelairem, před Verlainem i před Rimbaudem [...] -, u nichž není cesta: tma, svítání, světlo, ale u kterých je obojí naráz: tma a světlo, světlo ze tmy, zoufalství i modlitba.*“ (Slavík 1993a)

Výraznou tendencí, kterou je možno vysledovat už v prvních Slavíkových esejích, je snaha zveřejnit

neznámé nebo pozapomenuté básníky a jejich díla. Cituje z Gautiera o „spravedlivé rehabilitaci“ těchto osobností a sám k tomu dodává: „Najde se také u nás někdy Gautier, který by obhájil naše zapomínané básníky, například v devadesátých letech minulého století takového Houdka, Holého, Opolského prvních sbírek aj.“ (Slavík 1993b) Uvedme zde, že tuto výzvu přijal za závaznou sám Slavík; lze ji považovat za teoretické vymezení jeho vlastní budoucí činnosti na poli literárněhistorickém a edičním. Ještě dodejme, že tato rehabilitace se ve Slavíkově případě týká především českých spisovatelů 19. století (generace máchovská a generace 90. let).

3.2 POLEMIKY

Přestože základní a nejrozsáhlejší část Slavíkovy činnosti tvoří literárněkritické a literárněhistorické studie, eseje a komentáře, neopomenutelnou součástí jeho díla představují i jeho polemiky, kterým se převážně věnoval až po změně politického režimu v 90. letech. Autor v nich formuluje své názory nejen na literární tvorbu a umělecké tendence v české kultuře celkově, ale také na nejrůznější společenské jevy. Jeho nejstarší polemický text pochází už z konce 40. let. Jde o spor s Bohumilem Pavlokem, vedený na stránkách časopisů Akord a Vyšehrad. Impulsem k němu byla Pavloková stendhalovská stať *Ještě katolická kritika*, která byla reakcí na studii Jaroslava Ryšavého *Úspěšný život?* a s ní související Slavíkovu poznámku *Kritiku katolickou!*

Abychom zde mohli nastínit Slavíkovu pozici v celé polemice, uvedme nejprve okolnosti, za nichž probíhala, a argumenty dalších účastníků tohoto sporu. Slavíkovu moralistickou reakci vyvolala studie Jaroslava Ryšavého

o Stendhalově životě a díle, nazvaná *Úspěšný život?* Autor usiluje o zachycení úzkých souvislostí mezi Stendhalovou uměleckou tvorbou a nenaplněným citovým životem; přesněji řečeno: jeho životní teorii (tzv. ideologii, uplatňující matematické metody i v oblasti citů) prezentuje jako důsledek neuspokojivého soukromého života. V závěru popisuje Stendhala jako citového experimentátora a ztroskotance, který nepochopil, „že štěstí a velikost člověka záleží [...] v pokorné vůli a čistém srdci, jedním slovem v tom, co křesťan nazývá *býti chudým duchem.*“ (Ryšavý 1947)

Slavíkova odpověď v podobě příspěvku *Kritiku katolickou!* zní jasně a nekompromisně: odmítá Ryšavého záporné hodnocení Stendhalova díla i života a vybízí k tolerantnímu přístupu ke spisovatelům, kteří nebývají běžně označováni jako katoličtí. V této polemice vystupuje zcela zřetelně do popředí podstatný rys Slavíkova kritického přístupu: ignorovat zavedené třídění autorů, nehodnotit a priori podle předem daných a všeobecně uznávaných kritérií a hledat umělecké hodnoty s vědomím, že mohou být nalezeny kdekoliv. Slavík zdůrazňuje své katolictví, ale ne jako jediný světový názor. Mohli bychom říct, že právě nalezení vlastního pevného postoje náboženského i uměleckého jej vede ke zrušení hranic jeho zájmů a k plnému otevření své literárněkritické, literárněhistorické i polemické tvorby pro široký tematický okruh. Jeho argumentům ve prospěch tohoto přístupu však především v počátečních fázích chybí jasné vymezení a mnohdy sklouzávají do obecnosti: budeme-li jeho následující prohlášení „*Jde o to, abychom, ve službách učení lásky, měli i pohled naplněn láskou. Abychom, zapojení na obecnost katolicismu, uměli do této obecnosti začlenit všechnu pravdu, i když je roztroušena třeba jen po zrnkách*

v sousedství bludu." (Slavík 1947) chápat doslova, dojdeme k závěru, že v tom případě by v dílech většiny autorů nacházel pravdu v detailech, ale při komplexním pohledu by zřejmě nešlo o pravdu křesťanskou, o níž Slavík píše. Domnívám se, že autorův výrazně subjektivní postoj a silné emocionální zaujetí, které se stávají hlavní prioritou, zde znemožňují nebo alespoň potlačují objektivní vědecký pohled.

V tomto bodě se do polemiky zapojuje třetí účastník, Bohumil Pavlok, který vyvrací téměř všechny Slavíkovy argumenty a teze, týkající se stati o Stendhalovi, a obhajuje postoj Ryšavého. Zároveň se ve své polemice vrací k příspěvku o nejmladší české poezii, v níž se Slavík kromě obecných otázek (křesťanství, metafyzické umění) podrobněji zabývá dílem Josefa Kainara. Vytýká Slavíkovi nesrovnalosti jeho literárněteoretického přístupu: podle Pavloka např. vyzdvihuje metafyzický prvek v umění, ale hodnotí autorův prožitek; recepce básnického díla je akt vůle, nerozlišuje filozofickou myšlenku a básnický obraz atd. Slavíkova literární reakce nese příznačný název *Stendhal, Kainar, Pavlok*. Při četbě této vášnivé obrany vlastního uměleckého názoru, ale též Stendhalova a Kainarova díla, která se však ani ze Slavíkovy strany neobejde zcela bez výhrad (*„Na druhé straně je ovšem třeba otevřeně říci, že v očích křesťana nemůže být sporu, že v konečných perspektivách svého myšlenkového světa se Stendhal mýlil.“* (Slavík 1947-1948), se nabízí otázka, proč autor, pro nějž je podstatným faktorem literárního díla jeho spiritualita, obhajuje právě tyto dva autory. Kainarovo dílo nelze považovat za křesťanské a jakékoliv úsilí o opačné tvrzení by nejspíš poukazovalo na falešnou interpretaci. Slavík zdůvodňuje svou obranu jednoznačně: Kainar-básník neskrývá propasti

lidského ducha, a jeho umělecká tvorba tím nepostrádá opravdovost. „Je to básník bez víry a tedy bez naděje, ale protože svět básníkův musí být úplný, musí i místo naděje být zaplněno - zabralo je zoufalství. Právě pro tohle jsem dal přednost Kainarovi přede všemi ostatními - i ti ostatní nevěří, ale jen Kainar dovedl vyslovit tuto situaci do všech důsledků.“ (tamtéž)

Potvrzuje se tedy výše uvedené tvrzení, že se Slavík sice prezentoval coby striktní křesťanský humanista se zaměřením na katolickou literaturu, ale ve skutečnosti je okruh jeho zájmu podstatně širší: zahrnuje do něj i ostatní autory ve snaze narušit obvyklou, obecně přijímanou strukturu literárních dějin tím, že do nich vnese nový pohled na jednotlivé básnické osobnosti. K autorovi polemiky, na niž reaguje, zaujímá Slavík nekompromisní stanovisko. Pavlokův způsob polemizování nazývá nečistou hrou a obviňuje svého soupeře z překrucování výroků, z úmyslného citování bez uvedení kontextu a z černobílého vidění. Slavík se sám považuje za katolíka (což v textu uvádí) a odmítá bojovat stejnými prostředky jako jeho protivník; způsob své argumentace charakterizuje jako duchovní boj, a ne zaujatost.¹

Seznámíme-li se se Slavíkovou básnickou tvorbou ze stejného období, objevíme v ní styčné prvky a podobné tendence, jaké vykazuje i jeho dílo esejistické. V roce 1947 vydalo nakladatelství Vyšehrad básnickou sbírku *Snímání* (původně zamýšlený a až v 90. letech realizovaný byl název *Snímání s/z kříže* - podle stejnojmenné básně),

¹ Přestože redakce označila tuto polemiku za „nevhodně se protahující“, objevuje se v Akordu ještě její dokončení v podobě článku Miloše Dvořáka *Stendhal, Kainar, Pavlok a Slavík*. Dvořák se v něm diplomaticky snaží zaujmout pozici objektivního pozorovatele a pravdivě zhodnotit celou polemiku: její průběh a pravděpodobné příčiny názorových odlišností. Brání se podezření z hledání středních cest a sám zdůrazňuje, že mu jde především o pravdu, která zůstala v polemice zastřena.

což je jediné Slavíkovo dílo ze 40. let, které vyšlo v knižní podobě. Poezie, zaštitěná výrazným titulem s křesťanskými konotacemi, odráží postoj mladého člověka k dění ve světě vnějším i jeho vnitřním; hledá svou vlastní řeč. Osobní lyrika přechází místy v milostnou, válečný svět je nahlížen jako slzavé údolí beze smyslu, plný boje, nekalosti, beznaděje, odporu, ale také lásky a touhy po objevení smyslu života; je to místo, kde člověk hledá východisko ze svého zmatku a rozčarování. Pouze zřídka vyvrcholí v zoufalý povzdech - mariánskou modlitbu, jako např. v básni Poledne:

*„Ó Maria! to není už jak za svítání,
sešel jsem z cesty, z tvých sluhů jsem ten
nejhorší.*

*Kamkoli přicházím, ustane milování,
na břehu vod se pasou prasata a vši.“*

(I. Slavík: Snímání)

Vědomí rozporu mezi světskou nedokonalostí a Boží dokonalostí je přítomno v celé sbírce, což je dáno obdobím jejího vzniku (většina těchto básní pochází z válečného období). Tematicky se autor civilností své poezie dostává do blízkosti Skupiny 42, avšak jeho ideové vyznění je odlišné: postupně objevuje, že poznané rozpory lze překonat pouze vírou, vcítěním, porozuměním mnohotvárnosti vztahů a souvislostí tohoto bědného, nedokonalého a dočasného světa. Je tedy zřejmé, že Slavíkovo umělecké zrání a formování probíhalo od počátku jak v oblasti literárněvědné, tak i v utváření jeho díla básnického.

4. kapitola

50.léta

Politické změny roku 1948 ovlivnily i kulturní poměry v tehdejší Československu. Co se týče oblasti literatury, ateistický totalitní režim zaujal represivní postoj především ke spisovatelům orientovaným na duchovní hodnoty, konkrétně na křesťanství, k autorům metafyzické, „přesahové“ poezie (kromě toho také k undergroundu a jiným „individualistickým“ proudům, tlumočícím odlišné názory a stojícím v opozici ke stávající politické scéně). Vydávání děl Ivana Slavíka i jeho činnost publicistická tak byly přerušeny téměř v samém počátku. V tomto období vznikají básně ze sbírky *Ke komu?* (podtitul: *Verše z padesátých let*), která však mohla být poprvé vydána až po pádu totality (1995). Poezie, uvedená mottem z Blatného *Terestris* a Kainarových *Nových mýtů*, je úzkostnou výpovědí děsivé společenské situace, zmatení hodnot a prázdnoty života, v němž je v maximální míře popřen Bůh. Člověk tak uprostřed ostatních lidí zůstává osamocen bez jediné pevné opory:

*„Ke komu mluvit lidskou řečí
a ke komu se utéci? ...
Slyším sebe sama jak naříkám“*

(I. Slavík: *Ke komu?*)

Zoufalství je zde vyjádřeno biblickým „Bože můj Bože můj proč jsi mě opustil?“

Padesátá léta jsou ve Slavíkově tvorbě obdobím prvních překladů, to je - podle jeho slov - objevováním světových autorů a tlumočením jejich děl do vlastní mateřštiny, ale také přípravnou fází pro jeho původní díla (převážně beletristická), která vycházejí rychle za sebou v 60. letech - v tzv. období tání. Ivan Slavík byl předně básník; překladatelství (tedy nepůvodní tvorbě) se začal výrazněji věnovat až poté, co byl vládnoucím režimem téměř eliminován z veřejného uměleckého života, neboť v sobě spojovalo možnost věnovat se oblíbeným jazykům a spolupodílet se na šíření a tlumočení - podle jeho mínění - kvalitní poezie.

5.kapitola

60. a 70. léta

5.1 ESEJE, LITERÁRNĚHISTORICKÉ STUDIE

5.1.1 Předkolumbovská latinskoamerická literatura

První polovina 60. let, stále nepříliš příznivá pro původní křesťanskou básnickou tvorbu, představuje pro Slavíka období zmnožení jeho díla překladatelského. Díky své jazykové vybavenosti zprostředkovává domácímu prostředí díla literatury francouzské, německé, anglické, ruské a některých dalších. V této souvislosti připomeňme, že Slavík se počátkem 60. let také začíná věnovat podrobnému zkoumání předkolumbovských civilizací ve střední a Jižní Americe, což je stěžejním tématem v jeho činnosti nejen překladatelské, ale i ediční a esejistické až do konce jeho života. Překlady aztécké a mayské beletrie spolu s autorovým odborným komentářem vycházely např. v *Nových knihách*, časopisu *Latinská Amerika* a později byly shrnuty do autorského výboru *Popol Vuh* (1976).

Z hlediska Slavíkova novátorského přístupu k literatuře je však třeba vyzdvihnout písemné památky „vzdálené kultury“, které překládal a vydal v roce 1969 pod názvem *Sláva a pád Tenočtitlanu* a s podtitulem *Dobytí Mexika očima poražených*. Texty jsou rozděleny do

tří oddílů: první (V obsidiánovém zrcadle) představuje mexickou společnost v době jejího rozkvětu: výklad původu světa, zvyky, náboženství, pověry; kapitola Návrat opeřeného hada informuje o prvních kontaktech se Španěly, kteří v čele s Cortésem po krvavých bojích následně způsobili pád Tenočtitlanu a přinesli do Mexika křesťanské náboženství - o tom pojednává poslední kapitola, Záhuba kolibříka jihu. O Slavíkově erudici a zaujetí pro toto téma svědčí množství poznámek k přeloženým textům, odborné komentáře k obrazové příloze, týkající se aztécké kultury, společnosti a způsobu jejich života, a především obsáhlá stať v úvodu výboru s názvem *Hlas jedné vzdálené kultury*. Její hlavní přínos spočívá v tom, že k dané problematice přistupuje z opačné strany - nepojímá ji jako vítězství Španělů, kteří si hlavní aztécké město Tenočtitlan a poté celou oblast podmanili v letech 1519-1521, ale nahlíží na ni především jako na porážku Aztéků, a tím i postupný zánik jedné vyspělé neevropské civilizace. Nabízí se zde otázka (i když autorem nevyřčená explicitně), zda „evropské vnímání“ historických událostí není příčinou jejich jednostranné interpretace, tedy neobjektivního pohledu na skutečnost. Pokud budeme mluvit autorovou řečí, obecný pohled na historické i aktuální dění ve stylu „dobytní Mexika očima vítězů“ nemusí vždy vést ke komplexnímu a opravdovému poznání reality. O své publikaci autor uvádí: „Její text je vybudován výhradně na svědectví, které o sobě zanechala aztécká civilizace sama, většinou ve svém vlastním jazyku, v aztéčtině, a to z ruky přímých účastníků či pamětníků nebo jejich bezprostředních potomků, kteří se opírali o autentické prameny a o minulost ještě živou, i když o ní psali někdy i v jazyku dobyvatelů, ve španělštině.“ (Slavík 1969) Je tedy zřejmé, že kulturní inspirace, k níž došlo

po konkvistě (dobyť amerického území a následném ovládnutí tamějšího obyvatelstva), byla oboustranná. Zcela jistě to není první případ tohoto druhu: připomeňme například boje starověkých Římanů, kteří sice ovládali mnohá území, ale k jejich kulturnímu podmanění zdaleka nedošlo, spíš naopak. I novodobá středo- a jihoamerická literatura vykazuje množství prvků, jejichž původ spadá už do předkolumbovského období. Toto zjištění komentuje autor slovy: „[...] *literatura, zejména moderní poezie, [...] má v sobě něco originálně mexického v představitivosti, emocionalitě, okruhu témat, co je dáno přítomností indiánské duše v těle mexického národa.*“ (tamtéž) Slavík zdůrazňuje mnohost a rozmanitost předkolumbovských civilizací, ale hlavním předmětem jeho bádání jsou především písemné památky Aztéků, Inků a Mayů: povědomí o těchto národech nám zůstalo, protože jejich zkáza přišla jako důsledek objevení Ameriky Evropany - slovy autora: „ [...] *byli v historickém okamžiku zastiženi katastrofou, a tak konzervováni.*“ (tamtéž) V úvodu k výboru *Popol Vuh* popisuje autor rozdíl mezi jednotlivými výše zmíněnými kulturami. Mayský stát byl uskupením drobných městských státek, které si vzájemně konkurovaly a bojovaly o moc, „*ale tady to nebyl předstupeň k něčemu vyššímu, nýbrž známka úpadku, rozklad kdysi kvetoucího společenského celku. Španělská konkvista proto jen dokončila to, co samo už zrábalo k pádu.*“ (Slavík 1976) Slavík zde nabízí zajímavý postřeh: přestože mayská kultura byla v době příchodu Španělů úpadková, znamenala v této oblasti intelektuální vrchol. Navzdory latinskoamerickým kulturním a společenským konstantám, které měla společné s ostatními národy, zachovala si svou specifičnost. Vznikla a utvářela se totiž po několik tisíciletí na témž území a rostla z jednoho etnického základu - na rozdíl od

Aztéků, kteří byli dobyvateli a do této oblasti přišli později.

Aztékové jsou představeni jako vyspělý národ se státní správou, organizovanou společností, velmi pokročilý v oblasti stavebnictví a techniky. Ze studií některých badatelů, kteří se také zabývali touto tematikou, vyplývá, že civilizace Nového světa neznaly některé materiály ani rostliny, využívané v Evropě, ale měly mnohé společné rysy a hodnoty, které v evropském způsobu života zcela chyběly. Největší pozornost je ovšem ve Slavíkově publikaci věnována náboženskému systému, hierarchii božstev a s tím souvisejícímu umění a filozofii: etiketa (pravidla chování, avšak ne morální principy), astrální božstva, askeze, přinášení lidských obětí k usmíření bohů, katastrofické pojetí vesmíru, číselná symbolika (významy dobra a zla) a veškeré životní a přírodní dění podřízené fatalistickému očekávání pohromy a zániku. Byli vynikající astronomové a ovládali matematiku, a přesto obdivovali magii vesmíru jako nevysvětlitelnou záhadu. Autor se snaží poopravit obecnou představu Aztéků jako nemilosrdných válečníků. Z jejich děl lze vyčíst existenciální otázky: *„Co je to čas, ten neměnný proud, kterým jsme obklopeni, v kterém jsme ponořeni, který nosíme v sobě, a k čemu jsme, nač je naše malá existence (zdála se jim nicotnou), nač je vůbec bytování věcí v čase? Co je to svět, do něhož jsme vrženi?“* (Slavík 1969) Podle Slavíka v sobě aztécký národ spojoval dvě protichůdné charakteristiky: úsilí o maximální exaktnost při zkoumání vesmíru i přírodních dějů a zároveň schopnost hluboké a plodné meditace, filozofického myšlení a uvažování o účelu lidské existence. Za nejznámější aztécké písemné památky jsou považovány knihy Sahagúnovy, pojednávající o dobytí Tenočtitlanu. Autor charakterizuje aztéckou lyriku jako

motýla z obsidiánu (stejnojmenný název nese Slavíkův výbor aztécké poezie) - v originálu Ic-papalotl, což je aztécké osobní jméno a také jméno hvězdného božstva; podle něj v sobě spojuje jemnost s křehkostí, což však kontrastuje se zarputilostí jejich mentality a tvrdostí života, jak jej vnímala většina ostatních národů: „Aztécká lyrika [...] je zvláštní teskná věc. Křehká a jemná, vyjadřuje z velké části stesk nad nezadržitelnou prchavostí života a úzkost a nejistotu před otázkou, jaký je vlastně smysl a cíl lidského života: pomíjivost, zánik? očekávání, příští radost? tajemství, neproniknutelná záhada? užívání prchavé chvíle?“ (Slavík 1993c) Je tedy možné předpokládat, že kromě exotiky a „probouzení“ zaniklých civilizací mělo toto téma pro Ivana Slavíka svou přitažlivost výše uvedenými paradoxy a tím, že představovalo příležitost zproblematizovat doposud víceméně jednostranný přístup ke kolonizaci střední a Jižní Ameriky a k oběma zúčastněným stranám. Slavík projevuje značný respekt k původní, raně novověké americké literární tvorbě, k její specifické tematické i jazykové, ale současně si uvědomuje paradoxní nepoměr mezi geografickou vzdáleností starověké „euroasijské“ a latinskoamerické kultury a její vnitřní spřízněností: „Aztécká lyrika má někde tutéž nadechnutou křehkost jako lyrika čínská, Nesaval-kojotlovy stesky připomenou biblického Kazatele, nářek Anonyma z Tlatelolka Jeremiáše, osudovost aztécké tragédie osudovost Sofoklovu. Epický materiál si vymáhá respektování týchž pravidel jako epika všech kontinentů a básnické slovo a zaklínadlo se liší od sdělného slova obyčejné řeči, jako se lišilo a bude lišit vždy.“ (Slavík 1969) Toto tvrzení koresponduje s autorovým pojetím poezie, jejímž jediným kritériem je opravdovost, živost a v určitém smyslu i

nadčasovost a neohraničenost - schopnost oslovit i budoucí čtenáře, a to kdekoliv na světě.

Sám Slavík osvětluje svůj vztah ke starým latinskoamerickým kulturám poukazem ke španělštině: překlady Rubéna Daría a Gabriely Mistralové jej přivedly až k indiánským písemným památkám. Následující úryvek ze Slavíkovy pozdější úvahy o jeho oblíbených knihách poukazuje i na další možný zdroj zájmu o indiánskou kulturu: *„Zcela bezpečně však vím, že nejlepší mayovka bylo trojdílné Na Río de la Plata; snad že i v tomto odvaru bylo něco ze skutečného magického světa pamp, pralesů a zaniklých kultur, který mě později tak zaujal. Zrovna v době mých indiánek se konala u nás ve Vršovicích velká výstava indiánská ze sbírek Waldesova muzea. Měl jsem o tom v primě či sekundě cvičení.“* (Slavík 1987a) A pokračuje dál - uvádí pravděpodobné zobecňující vysvětlení: *„[...] nejzžíravěji mi utkvěly v paměti názvy knih, po kterých jsem toužil marně [...] Poutalo a poutá mě tajemství, nikoli záhada. Záhada se rozřeší, tajemství zůstává.“* (tamtéž) Tolik autor o svém vztahu ke starší americké literatuře. Porovnejme tyto teze s některými dalšími fakty a hlubšími souvislostmi Slavíkova života: přestože byl výraznou uměleckou osobností a jeho literární talent je nesporný, nikdy se nestal „čítankovým autorem“; totalitní režim mu přisoudil pozici právě tak zapomenutého autora, o jakých Slavík s velkým zaujetím psal. Kvůli své společenské pozici silně vnímal, jak je jeho národ ovládán, duchovně a umělecky zbržděn a nemůže se rozvíjet v žádné oblasti. Nelze popřít, že Slavíkova kritika komunismu a utiskovatelů obecně (někdy však pragmaticky ukrytá mezi řádky) měla kořeny v jeho křesťanském postoji; domnívám se však, že dalšími důvody byla také potřeba demokratického uspořádání a umělecké svobody, kterou

Slavík často zdůrazňoval. V souřadnicích španělské konkvisty v Latinské Americe se nám může Slavíkův přístup jevit jako rozporuplný. Španělé byli vždy chápáni jako nositelé a šířitelé křesťanství, kteří měli především v Americe hlavní podíl na její christianizaci, neboť si podrobili tamější pohanské národy. Položme si otázku, která se v souvislosti s těmito úvahami přímo nabízí: proč tedy Slavík coby katolický autor nehájí postup Španělů? Je zcela evidentní, že před násilím, páchaným ve jménu křesťanské víry, dává přednost zachování uměleckých hodnot, originální neunifikované kultury a respektu vůči autonomnímu státnímu zřízení. Není to snad důkaz jeho kritické reflexe náboženského vyznání, korigující pomyslný obraz Ivana Slavíka jako rigidního a jednostranně zaměřeného katolického básníka?

5.1.2 Novodobá latinskoamerická literatura

Jak už jsme výše uvedli, při bližším setkání s touto literaturou (původních národů) dospívá Ivan Slavík k závěru, že její spřízněnost se současnou jihoamerickou tvorbou je prokazatelná a nesporná. Sám autor komentuje tento fakt v krátké studii o aztécké lyrice slovy: *„Vždyt' víc než polovina toho, co je osobitého v současných latinskoamerických kulturách, jejich magický realismus například, má kořeny v indiánském dědictví, v kultuře těch, kteří dosud tvoří velké procento středo- a jihoamerického obyvatelstva.“* (Slavík 1993c) Toto tvrzení je podloženo dlouholetou autorovou literárněhistorickou a překladatelskou prací v rámci novodobé jihoamerické literatury - především chilské a argentinské. Slavík se zaměřil na období symbolismu a dekadence, přelom 19. a 20. století, které se

v iberoamerických literaturách označuje jako modernismus. Jeho typickým rysem se stalo propojení moderních prvků a dávných tradic staré španělské literatury. Slavíkova pracovní metoda (nejen v tomto případě) vychází od podrobného zmapování prostředí uměleckého, především literárního. Umělecká tvorba každého spisovatele, která je předmětem jeho zájmu, je zasazena do širšího kontextu, tj. včleněna do díla předchozí i následující generace. V rozsáhlém úvodu představuje čtenáři dlouhou řadu latinskoamerických modernistů,² jejichž dílo výstižně charakterizuje několika slovy a mezi nimiž zdůrazňuje přínos Delmiry Augustiniové, Alfonsiny Storniové a Juany Ibarbourou - jde o tři vrstevnice, jejichž básnické dílo se dostalo na fórum světové poezie. Slavíkuv vědecký zájem míří však především k osobnosti a dílu chilské básnířky Gabriely Mistralové.³ Esejistickou formou jsou představena fakta z jejího života i umělecké dílo, které se od děl počáteční fáze modernismu liší svou přirozeností a prostotou. Slova básnířky samotné, která Slavík cituje, potvrzují, že od své poezie žádá živost a srozumitelnost - a pokud jí v cestě stojí archaismy, na něž byla od dětství zvyklá, odmítá je kvůli čtenáři. O originalitě jejího díla svědčí osobitý tvůrčí styl, neovlivněný např. francouzskými a španělskými literárními proudy, které poznamenaly díla některých

² Slavíkuv přehled o této problematice je nezvykle široký: nepodává výčet pouze nejznámějších jmen, ale zmiňuje i autory v našich zeměpisných šířkách téměř neznámé. Pravděpodobně nejbližší je mu tvorba Nikaragujce Rubéna Daría, jehož poezii překládal (spolu s J. Forbelským vydal roku 1963 výbor Dariových básní s názvem *Zpěvy života a naděje*). Kromě mexických premodernistů M.J.Othóna, S.Díaze Miróna, M.Gutiérrez Nájery, F.A.de Icazy, Argentince Almafuerta jmenujme např. Kubánce Juliána del Casala a Kolumbijce J.A.Silvu. K další generaci patří María Enriquetová z Mexika, M.E.Vazová Ferreirová z Uruguaye a kubánská básnířka Juana Borrerová.

³ G. Mistralová je nositelkou Nobelovy ceny za literaturu v roce 1945; tento fakt komentuje Slavík jako „skok od provinčnosti ke světovosti.“ (Slavík 1993d).

vrstevníků Mistralové - Santose Chocana, Leopolda Lugonese a dalších. Její poezie je odrazem dětství, přirozenosti, zrození a smrti, jihoamerické přírody. *„Její výraz je neobyčejně konkrétní. [...] Rytmus se vrývá do sluchu, ale není umělý, věta je přirozená téměř jako v próze [...]“* (Slavík 1993d) Ačkoli fascinován poezií této autorky, zachovává si Slavík stanovisko objektivního literárního vědce a proniká až do samé podstaty věci: jakékoli neevropské literární dílo může být ozvláštněno zasazením do evropského kontextu; v tomto smyslu nelze básně Gabriely Mistralové z hlediska jihoamerické domácí tvorby pokládat za exotickou poezii - jak to mnozí badatelé činí. Motivy tamější přírody, její nespoutanost i surovost nejsou pouze pozadím, kulisou, ale utvářejí ji, jsou její nezbytnou částí. *„Něco divokého je v této poezii i z drsné přírody And, je v ní něco jako houževnatost borovic, blesky zdraných stromů, mechů, lišejníků přichycených ke skále, ale i z jejich kořenné a pryskyřičné vůně. Balzamická je vůně poranění.“* (tamtéž) Básnický postoj pokory a skromnosti není v jejích sbírkách přítomen od počátku, dozrává k němu postupně. Celý život prožila neprovdána a bez dětí, snad právě o to víc se věnovala své profesionální kariéře: zastává post inspektorky a později univerzitní profesorky, v Mexiku provádí počátkem 20. let reformu ve školství, její dílo ji proslaví po celém světě, podniká cestu do USA i do Evropy; vrcholem její kariéry je pravděpodobně post konzulky v Neapoli, Madridu, Lisabonu a Nice a kulturní atašé v Buenos Aires. Propagaci své poezie se téměř nevěnuje, stále však usiluje o její opravdovost a prohloubení. Ivan Slavík objevuje v její tvorbě Umělecké desatero, prozrazující spirituální směřování, přestože Mistralová není známá jako křesťanská básnířka. Citujme

alespoň některá z jejích „vyznání“: „Není bezbožné umění. I když nemiluješ Stvořitele, budeš mu svědčit, sám tvoře k jeho podobě.“ A jinde: „Nebudeš hledat krásu na slavnostech ani nebudeš na ně nosit dílo své, neboť krása je panna, a ta, kterou najdeš na slavnostech, to není ona.“ (Slavík 1993d) Je zřejmé, že postoj služby, hledání vnitřní krásy a její neprofánnost jsou základními principy její tvorby - což je blízké i Slavíkovu pohledu na umění.

V rámci bádání o latinskoamerické literatuře neomezoval Ivan Slavík svůj zájem výhradně na jednotlivé autorské individuality, ale přehled o této problematice prokázal i texty, v nichž nabízí průřez vybranými obdobími z dějin literární tvorby těchto národů nebo funkčnost určitého tematického či kompozičního prvku. Jako příklad uveďme postavu gauča, oblíbenou a rozšířenou v argentinské literatuře a mající reálnou předlohu: jde o pastevce z argentinských pamp, kteří se roku 1815 zúčastnili osvobozovacích bojů a až dodnes tvoří specifickou sociální vrstvu tamější společnosti. Podle autora klíčového gaučovského díla, Dominga Faustina Sarmienta, se postava gauča objevuje v různých podobách; mezi základními typy jmenujme stopaře a znalce krajiny, psance a také payadora (pěvce). Po krátké charakteristice jednotlivých typů představuje průkopníky i pokračovatele gaučovské literatury, jejíž linii lze sledovat až do 2. poloviny 20. století.

5.1.3 Česká literatura přelomu 19. a 20. století

Přes veškeré soukromé „zámořské literární objevy“ a zájem o světové literatury, k nimž Slavíka přivedla jeho překladatelská tvorba, zůstává hlavním tématem jeho

esejistiky česká literatura - v tomto období (60. a 70. let) především 19. století. Dříve, než se zaměříme zcela konkrétně na jednotlivé autory, položme si otázku, co vedlo Slavíka k výběru a zkoumání tohoto období. S přihlédnutím k autorovu zaměření bychom mohli uvažovat v rámci celospolečenských změn: připadalo mu snad devatenácté století religióznější, mravnější, „starosvětšější“ než následující civilizované, technické a nesrovnatelně více sekularizované století dvacáté? Lze tyto výpravy chápat jako únik z tíživé totalitní reality, nebo jde o očekávání, že v umění předchozího století (nejen literárním, ale např. i výtvarném) objeví více trvalých hodnot, jejichž přínos výrazně ovlivnil i další vývojové epochy? Hledal zde kořeny své tvorby, soudobé umělecké generace, nebo dokonce kořeny, z nichž vyrostla moderní česká literatura? Je zřejmé, že Slavíkovým favorizovaným tématem byl český romantismus v celé své šíři; tedy ne pouze „čítankový“ a v podání literárněhistorických příruček solitérní Mácha, ale všechny osobnosti, které přispěly k vytvoření kontextu doby. Další ohnisko spatřuje v umělecké a názorové pestrosti 90. let, z jejichž tázání, střetů a koncepcí se rodí zcela nový pohled na literaturu. O výraznějším příklonu k víře a progresivních změnám v náboženském smýšlení ani v jednom z výše zmíněných období pravděpodobně nelze uvažovat. Obecně lze říci, že Ivan Slavík hledá v poezii duchovní prožitek, metafyzický přesah, touhu po Bohu a pokoji duše - přičemž ztvárnění může být zcela individuální. Dodejme, že zvláště u básníků 19. století se projevuje Slavíkovo kritické hodnocení: srovnává literární díla (někdy i pouhé motivy!) přes hranice století i národů, a nejednou tak poskytuje satisfakci neznámému nebo méně známému literárnímu tvůrci. Zcela zřetelné je i to, že

literaturu chápe jako lineární řadu, existující v širokých souvislostech; ne jako izolované směry a hnutí, které se dříve či později vyčerpají a jejichž přínos je zanedbatelný.

Ještě jednou zde pro přehlednost vytyčme okruhy, k nimž se autor vrací i v dalších letech: na prvním místě je to „kníže české literatury“ K.H.Mácha, a zejména kulturní kontext jeho doby - Slavík usiloval o nové vnímání uměleckého prostoru v období romantismu (ten byl často prezentován jako poloprázdný) a výsledkem jeho několikaleté práce bylo zaplnění tohoto prostoru literárním přínosem téměř neznámých nebo přehlížených básníků, jejichž dílo nestojí v centru literárních dějin, ale - podle Slavíka - je rozhodně nelze označit za bezcenné. S tím souvisí i jeho zájem o světový, především německý, romantismus. Dalším stěžejním tématem, které Slavík zpracoval, byla 90. léta a přelom 19. a 20. století, v nichž také objevuje autory později souhrnně nazývané „poetae minores“. Vrcholem Slavíkova bádání v neznámých koutech českých literárních dějin je objevení a zveřejnění uměleckého díla Irmy Geisslové a Hermora Lilií.

„Často jsem si kladl otázku, čím to je, že některá jména jsou neznámá, některá nikoli. A jestli ta, která jsou známá, jsou známá po právu, a ta, která jsou zapomenuta, jsou zapomenuta právem. [...] Dočasně neznámé jméno může být natrvalo objeveno, velice známé nadobro zapomenuto. Ale jednou musí vnějškové a vedlejší atributy odpadnout, zůstane sama vnitřní váha díla.“ (Slavík 1971) Těmito slovy uvádí Slavík svou antologii českých básníků 90. let 19. století. Její název - *Zpívající labutě* - si vypůjčil od Otakara Auředníčka, který vydal roku 1891 stejnojmennou sbírku. Jinde uvádí, kdo jsou vlastně ti „zapomenutí a opomíjení“, průkopníci

nebo nezaznamenaní současníci svých slavnějších vrstevníků, jejichž dílo Slavík zajímá: „Ti, kteří napsali tři čtyři slibné básně a nikdy pak nenaplnili sliby, které dali. Ti, kteří hráli vytrvale druhé housle a ještě třeba jen na jedné struně, jejich dílo nikdy nevystoupilo ze stínu. Ti, kteří první předzpívali notu, kterou pak převzali jiní, pozvedli ji výš nebo ponořili hloub a hráli ji lépe. Ti, kteří přišli nečas, příliš brzy nebo příliš pozdě. Jejich dílo se jakkoli zlomilo, nedozrálo nebo nevyzrálo.“ (Slavík 1971) Slavík uvádí, že podle jeho vlastního, dosud nedokončeného průzkumu přesahuje počet českých básníků z tohoto období číslo sto - a ty všechny nazývá „mostem mezi generacemi“. Zcela objevitelské (a pro některé odborníky odvážné) je jeho tvrzení, že iniciátory nového proudu v poezii 90. let jsou Jaroslav Kvapil, Jaromír Borecký a již zmiňovaný Otakar Auředníček (jako důkaz uvádí pasáž, v níž Otokar Březina podává svědectví o tom, do jaké míry jeho tvorbu ovlivnily verše Jaroslava Kvapila). Označování A. Klášterského, B. Kaminského, A. E. Mužíka, E. Čenkova a A. Škampy za epigony Vrchlického považuje za téměř nepřijatelné: podle jeho mínění tyto autory literární historie nedocenila a chybně je zařadila mezi básníky druhého řádu. Co je ze Slavíkova pohledu také podstatné (a pro jeho přístup charakteristické), je vědomí mezinárodních literárních souvislostí: kvalitní české překlady světových básníků, jakými byli např. Baudelaire, Poe a Verlaine, nevznikaly až v poválečné době - jak se obecně míní -, ale právě už v 90. letech. Jak uvádí Slavík, jedinou podmínkou k nalezení pravé tváře nepřehledného období přelomu století, je vytrvalá četba s vědomím obsažnosti a rozsáhlosti soudobé tvorby, ale pravděpodobně několikanásobně menšího kvalitního literárního odkazu. Fin de siècle má ještě jedno výrazné

prvenství - pospolitost, avšak ne kolektivnost pojímanou socialisticky: „Nikde tak zřetelně jako v éře devadesátých let není vidět, jak i to nejosobitější dílo potřebuje kolektiv: básník z něčeho vychází, něco překonává, na něco navazuje, k něčemu míří, nehraje sám [...], je jedním z orchestru. Právě tato pospolitost, tiché společenství uměleckých individualit i těch, kteří jim připravují půdu nebo tvoří zázemí, je na poezii krásná: pospolitost stejného osudového poslání.“ (tamtéž) Slavík zkoumal toto období komplexně a představil plejádu neznámých nebo méně známých jmen, ale zároveň se podrobně věnoval jednotlivým uměleckým osobnostem. Za všechny jmenujme především Jana Opolského, Irmu Geisslovou a Hermora Liliu. Pravými Slavíkovými objevy byli pouze poslední dva jmenovaní autoři, ale těch, jejichž dílo Slavík připomněl, a tím rehabilitoval jejich jméno, je velmi mnoho. Obecně lze říci, že Slavík pracuje následující metodou: v úvodu nastíní dobový kontext v celé jeho šíři, se všemi uměleckými i společenskými tendencemi a nejvýznamnějšími literárními počiny, které v daném období vyšly. Poté následuje zařazení autora, o němž píše, mezi ostatní osobnosti literatury, přičemž zároveň vyzdvihne jeho přínos a usiluje o to, aby některé tradované domněnky z literární oblasti byly uvedeny na pravou míru.

5.1.3.1 Malíř slova Jan Opolský

Ve výrazu „básníka miniatur“, Jana Opolského, nachází expresivitu, halucinativnost a širokou dimenzi duchovního i uměleckého prostoru: „Je to poezie symbolistická, s dozvuky romantických nálad, ale míří už také kamsi k expresionismu.“ „[...] a předčasně signalizuje surrealismus.“ (Slavík 1995e) Úvodní

Slavíkova zmínka o básnických malířských začátcích není bez významu: od této činnosti, které se Opolský věnoval v letech svého dospívání, autor odvíjí celé další pojednání a dokonce ji uvádí do úzké souvislosti s analýzou a interpretací Opolského díla básnického: jeho přístup k jazyku je výtvarný, jako by ani nerozlišoval mezi jednotlivými druhy umění, jako by se nejednalo o dvě různé činnosti, ale pouze o jednu, lineární a nepřetržitou, která má schopnost odlišně se manifestovat. Slavík k tomu uvádí: „ [...] některé jeho drobné prózy jsou v pravém slova smyslu obrazové kompozice, ne děj a příběh, nýbrž scéna a výjev, nebo dokonce se zálibou a rozkoší zaranžované ‚zátiší‘. ” (tamtéž) Opolský nebyl ve své době ani u následující generace tak docela zapomenut; Ivan Slavík uvádí několik osobností, které zaznamenaly jeho dílo a zanechaly o něm svědectví: Jan Čarek, Josef Palivec, Jiří Karásek ze Lvovic, Karel Sezima (poslední jmenovaný jako jeden z prvních postihl podobné rysy Opolského tvorby literární a výtvarné). Dílo Jana Opolského plně náleží přelomu 19. a 20. století; zdánlivě skryté a oddělené od své doby je jednou z částí tvořících jádro moderní poezie. Literární tvorbu tohoto období charakterizuje Ivan Slavík obrazným pojmenováním, které samo o sobě je poetické: „Je to poezie nová i stará zároveň, ale současná své době. Básnické slovo je znovu oroseno a pableskuje magickou silou, zkušené ruce básníka tu hnětou obrazy se svrchovanou znalostí účinku a zvažováním možností materiálu. ” (tamtéž) Je zřejmé, že obnovená síla a magie básnického slova nejsou jediným důvodem, proč se autor zabývá dílem nepříteli známého básníka. Dává prostor jeho veršům, z nichž lze vyčíst touhu nahlédnout za hranice transcendentna a přesvědčení, že pozemský život bude po smrti zhodnocen.

Uvedeme-li zde, že se Ivan Slavík v mládí intenzivně zajímal o výtvarné umění a sám se chtěl stát malířem („[...] abych uchoval tváře, které mi bylo dáno vidět a potkat, krajiny, kde jsem byl i nebyl, které mi poodkryly cíp tajemství, neopakovatelnosti, zbytků ráje.“ Slavík 1990b), je jeho zájem o propojení malířství a literatury v dílech jiných autorů vysvětlen. Kromě studie o Opolském pochází z daného období i příspěvek o dalších dvou pozapomenutých básnících-malířích, Karlu Červinkovi a Františku Pečinkovi. V tvorbě těchto dvou impresionistů spatřuje prvky spojující jejich uměleckou tvorbu v jeden celek.

5.1.3.2 Neznámá Irma Geisslová

Ve snaze přiblížit Jana Opolského nejen jako umělce, ale také jako člověka, cituje autor ze stati Jana Čarka úryvek o Opolského fyziognomii; tento rys spojuje několik Slavíkových studií a esejů, většinou však působí rušivým a zavádějícím dojmem, neboť je uváděn do přímé souvislosti s tvorbou. Podobně tomu je u Hermora Lilií a např. ve stati o Irmě Geisslové uvádí: „[...] ovzduší tajemství se dobře hodí k Irmině fyziognomii, bylo součástí jejího duševního habitu: začíná od závoje, který ráda nosila přes tvář, a vede až k naprostému utajení a nepublikování intimní a jedině skutečné básnické tvorby.“ (Slavík 1995a) Zůstává otázkou, zda by poznámka o vzhledu Geisslové byla v textu uvedena, kdyby - podle autorova mínění - nebyla v souladu se zaměřením její tvorby. Nesporným faktem ovšem je, že Ivan Slavík se zasloužil o objevení literární pozůstalosti této básnířky, rehabilitoval její prvotinu *Immortely* (1879) a zveřejnil také její vazby se soudobou literární obcí a odezvu na její tvorbu - jako příklad uveďme korespondenci se S. Podlipskou a kritiku

Nerudovu i Krásnohorské v Květech. S největší pravděpodobností právě nepochopení ze strany soudobých literátů po vydání *Immortel* vedlo k tomu, že další publikovaná díla Geisslové, už zcela odpovídají dobovým požadavkům „*národní užitekivosti podle představ soudobého vlastenectví*“, které jsou „*takřka stejné jako v roce 1836*“ (tamtéž; je zde míněna strohá kritika Máchova Máje od Elišky Krásnohorské). Básně nezveřejněné však nezapřou příbuznost s *Immortelami*. Nabízí se otázka, proč Irmu Geisslovou v této práci řadíme do 90. let 19. století, když její *Immortely* vyšly už v roce 1879. Vyjděme z autorova tvrzení, že Geisslová předběhla svou dobu - její dílo by pravděpodobně našlo odezvu o několik let později. Byla tedy předchůdkyní let devadesátých, slovy autora: „[...] *s předstihem připravovala symbolistně dekadentní poezii [...], byla generačně i vlastní solidaritou souputnicí lumírovců, [...] avšak [...] její lyrická próza je jazykově přirozená, takřka současná.*“ (tamtéž) Zde ovšem Slavíkovo bádání o díle Irmu Geisslové nekončí: i v následujících letech publikoval statě o básních této autorky, jejíž umělecká osobnost mu byla blízká nejen svou průkopnickou tvorbou, ale také neprávem pozapomenutým osudem.

5.1.3.3 Tajemný básník Hermor Lilia

Podobnými slovy bychom mohli charakterizovat i vztah k jeho - bez nadsázky - celoživotnímu objevu básnického odkazu Hermora Lilii. Nelze jej plným právem včlenit do generace 90. let a přelomu století, neboť jeho sbírky vyšly až v letech 1917 (*Řádky*), 1924 (*Večery*), 1927 (*Mysterion*) a 1931 (*Stíny*); zcela jistě však jeho tvorba není tak výrazně časově vzdálena předchozímu období moderny v české literatuře, protože jeho první verše vznikaly v letech 1908-1912. Stejně

jako u Geisslové je Slavíkův zájem o toto téma koncem 60.let teprve v zárodku; po dalším, téměř desetiletém bádání už představuje Liliův přínos v kontextu doby a literárního vývoje. Blízkým přítelem statistika Františka Bíbla (Liliovo vlastní jméno), jeho spolupracovníkem a iniciátorem publikování jeho díla byl Jindřich Hořejší; Bíbl byl ve své době znám především jako překladatel (do češtiny převáděl poezii anglickou, francouzskou a německou; Slavík neopomene zdůraznit, že Bíblův překlad Keatsových básní byl oceněn i F. X. Šaldou), menší měrou jako literární teoretik (stať *Záhada českého verše*).

Slavík zamýšlí svou prací představit Bíbla především jako básníka; za svého předchůdce v této oblasti považuje nanejvýš kritika A. M. Píšu, a to z důvodu jeho okrajové zmínky o Bíblově básnické činnosti. Pro přehlednost uvádí příklady neznalosti a omyly předchozích literárních vědců, spojené se jménem Hermora Lilií. Nevyhýbá se kritice pozitivistického přístupu Arna Nováka, jehož Přehledné dějiny představují Liliu jednou větou jako překladatele A. Samaina a J. Keatse, ale neuvádějí ani zmínku o jeho původní básnické tvorbě. Pro Slavíka představuje předchůdce „básnické imaginace příští moderní poezie“, v jeho díle objevuje prvky expresionismu a příbuznost s traklovskou poetikou. Charakterizuje poezii zapomenutého básníka z hlediska jazykových prostředků i básnické imaginace. Úzkým pojítkem mezi Hermorem Liliou a jinými básníky, jimž Ivan Slavík věnoval pozornost ve svém vědeckém díle, je opět určité (byť svébytné) prožívání spirituality a metafyzičnosti.

Téma hledání neznámých nebo znovuobjevování přehlédnutých a v literárních dějinách ztracených

básnických osobností úzce souvisí se Slavíkovým širším, obecným náhledem na tuto problematiku. „Téměř vždy a všude pravé umění a pravá poezie byly spíše skryté a tiché. To, co se prosazuje s halasem, co se nejvíc domáhá být slyšeno, nebývá slovo básně ani slovo umění. Ti, kdo nejviditelněji a nejslyšitelněji představovali současníkům umění své doby, bývají v následujících generacích odsunuti do pozadí, ne-li vůbec do zapomnění, a na jejich místa nastupují jiní, někdy už mrtví, kteří tehdy zůstávali ve stínu.“ (Slavík 1968b) Citovaný úryvek je úvodem ke článku, v němž autor předkládá svou teorii organicky fungujících dějin, které reagují na společensko-politickou situaci, popř. zesílenou čtenářskou vnímavost k určitému proudu poezie. V tomto procesu přirozeně hraje velkou roli čas, a proto tu existuje i možnost, že v různých etapách bývají k dílu zaujaty i zcela protikladné pozice na základě odlišného výkladu. Opravdovou a hodnotnou poezií chápe jako nezastupitelnou formu uměleckého projevu; své poslání může plnit jen v případě, že se nevnucuje a nenabízí, ale je „nalezena a poznána.“ Slavíkovu projevu téměř nikdy (a ani v tomto případě) nechybí obraznost a poezie stejně jako tlumočení vlastního náboženského vyznání a osobní morálky. Co se týče jeho jazykového vyjadřování, oblíbil si žánr na pomezí úvahy a literárněvědné studie, což je častým předmětem diskusí Slavíkových kritiků; oprávněnosti jejich argumentů budeme věnovat předposlední kapitolu této práce.

Slavíkovy výše uvedené básnické objevy byly dominantou jeho esejistické činnosti, ale rozhodně ne její jedinou částí. V období 90. let a přelomu století neustále nacházel inspiraci pro svou práci. Jedná se o krátké statě úvahového nebo vzpomínkového charakteru.

Psal nejen o autorech, jejichž dílo jej doslova fascinovalo (např. Březinovo), a proto se k němu vracel i v následujících letech; za čestné a spravedlivé považoval zmínit se i o básnících, k nimž měl celkově výhrady a u nichž objevil třeba jen několik „živých“ veršů (např. Theer). Toto zjištění je důkazem Slavíkovy snahy o objektivní nahlížení a strukturování literárních dějin: ne těch popsaných ve vědeckých příručkách, ale těch, které odkryje vlastní usilovné bádání, založené na pozorné četbě.

5.1.3.4 Světová literaura

Také Slavíkovy eseje o světové literatuře jsou v 60. a 70. letech zcela jednoznačně zaměřeny na literaturu 19. století; té se týkají stati o G. M. Hopkinsovi, Ch. Baudelairovi, J. Laforguovi, J. von Eichendorffovi a dalších. Při zběžném pohledu se může jeho přístup a především výběr autorů jevit jako neoriginální: píše o básnících, jejichž jména jsou dnes známá - stejně jako jejich dílo. Důkladná četba nás ovšem přivádí ke zcela opačnému zjištění: Slavík představuje solitéry, ve své době neznámé nebo odmítané, ojedinelé svým životním osudem i uměleckým dílem. Zastavme se u Slavíkova tvůrčího stylu, který v těchto statích uplatňuje. Vychází od zcela obecného úvodu, jenž dokazuje jeho bezvýhradnou a detailní znalost dobových reálií a kontextů. Nepřehlédnutelná je následující pasáž pojednávající o životě. Zde se dostáváme k jednomu z typických rysů, jimiž se Slavík (vědomě, nebo nevědomě?) brání označení literární vědec: jeho texty, často zaměřené na biografii a subjektivně zabarvené, jej jednoznačně řadí mezi esejisty. Výraznou charakteristikou (je otázka, jestli esejistickou, nebo spíš pozitivistickou) je prezentace fyziognomických rysů

dané osobnosti, které často spojuje s interpretací literárního díla, nebo naopak uvádí jako nepochopitelný paradox v celkovém obraze daného autora. Uvedme příklady z esejů o Paulu-Jeanu Touletovi a Julesu Laforguovi: „Stárnoucí muž v baretu s vousem, jenž nemůže zakrýt pustošivé dílo času v lidské tváři, zachycený fotografií ke konci života v dobrovolném exilu v Guéthary, jak sedí u otevřeného okna za stolkem se šálky a sklenicemi, jako by se jimi chtěl distancovat od diváka, má podobu plachého, poraněného zvířete.“ (Slavík 1993e) „Viděl jsem několik Laforguových fotografií, ale mnoho mi neříkají; hezká tvář, trochu odulá, jak bývá u souchotinářů, uhlazené vlasy, rozhodně by to nemusela být tvář básníka. Postavy byl prý nevysoké.“ (Slavík 1993f) Přesná datace, zachycení detailů ze života, chronologické sledování vztahů přátelských i milostných - to vše vytváří dojem úsilí o sdělení maxima informací, a tím i vytvoření co nejpřesnějšího a nejpodrobnějšího obrazu. Slavík také často cituje pro zdůraznění a dotvrzení vlastních tezí: z díla básníka i ze sekundární literatury. Položme si otázku, zda existuje pojítka mezi autory, o nichž Slavík píše. Domnívám se, že ano; poezie, která jej zajímá, je většinou plná rozporů a dilemat, tázání a hledání, vnitřní upřímnosti a navenek ukazované přetvářky; jsou to díla vytvořená na pozadí pestrých uměleckých osudů. Slavík jakoby v předstihu reaguje na čtenářovu otázku, proč svůj vědecký zájem věnuje např. prokletým básníkům (do této skupiny však řadí mnoho dalších osobností než oficiální literární dějiny). Jeho obhajoba Charlese Baudelaira je vlastně vyjádřením vztahu ke všem ostatním: „Miluji ho, protože byl čistý. Tento básník provokující kdysi svými odvážnými náměty, zejména erotickými, byl v podstatě cudný, nebyl to žádný spustlík. Miloval matku, toužil po

opětované mateřské lásce, jeho verše na starou chůvu jsou jeden z klenotů světové poezie, pro paní Sabatierovou napsal několik básní takřka petrarkovsky uctívavých a načrtl s nesmírným soucitem i portrét Jeanne Duvalové, když už byla lidskou troskou. [...] Miluji ho, protože je to básník kázně a řádu. Ve světě, kde všechny ryzí hodnoty [...] začaly pozbývat ceny, [...] znal tento básník cenu dobře vykonaného díla, věděl, co je to dobré svědomí srdce a rukou [...]“ (Slavík 1993g). Vraťme se nyní k úvahám, které jsme rozvíjeli v souvislosti se Slavíkovým zájmem o českou literaturu 19. století. V evropských, tedy širších souvislostech se rozšiřuje i perspektiva, s jakou je třeba nahlížet na Slavíkem volené tematické okruhy. Období 19. století pro něj představuje zatím nedostatečně probádanou oblast literární historie - „hic sunt leones“. Je zřejmé, že zde hledá kořeny nejen české, ale i světové literární tvorby. Jak už jsme uvedli, jako překladatel nezůstává pouze u esejů, ale převádí tuto poezii do češtiny.

5.1.3.5 Propadliště paměti I

Zcela mimo hranice předchozích témat i jejich pojetí se ocitá soubor esejů *Propadliště paměti* (1995). Stati zde obsažené vznikaly v letech 1972-1995 a většina z nich byla poprvé otištěna v regionálních periodikách. Ačkoli se Slavík v soukromé korespondenci svěruje, že se v Hořovicích - rodišti své ženy - ani po několika desetiletích necítí být doma, toto dílo vypovídá o jeho vztahu k místní historii a především o jeho hlubokých a utříděných znalostech hořovického kraje. Je také pravděpodobné, že teprve vědomé propojení životů historických literárních osobností s krajem jeho života způsobilo Slavíkův nový přístup k Hořovicku. Pojítkem jednotlivých studií není konkrétní umělecká osobnost,

období či žánr, ale pouze Hořovicko s celou svou historií. Zde se zřetelně rýsuje paralela k jeho objevitelské literární práci: snaha zviditelnit méně známý středočeský kraj, který je „propadlištěm paměti“, a pozvednout jeho význam usouvztažením se soudobým literárním životem. V oddíle Kraj a čas převládají stati rázu dějepisného, místní legendy a mýty. Ve druhé části, Lidé, se Hořovicko mění v průsečík lidských a uměleckých osudů, v čemž se znovu projevuje Slavíkův „jiný“ pohled: zábavnou a populárně naučnou formou upravuje pohled na literární dějiny, jehož prostřednictvím promlouvá ke čtenáři, uvyklému chápat osobnosti literatury jen jako zhuštěný životopis a soupis bibliografie.

5.2 RECENZE

Také ve své recenzentské činnosti se Slavík nevydává daleko od dříve vymezených témat, zůstává v okruhu 19. století, respektive na jeho přelomu se stoletím 20. Jeho recenze na Představení v soumraku Jana Opolského postihuje širší problematiku než jen autorovu osobnost a aktuální výbor z jeho díla, jehož editorem je sám Slavík. Kromě obecné úvahy naznačuje Slavík v této recenzi také mezinárodní literární spojnice. *„Opolský je náš nejčistší symbolista v próze, připomíná takového Marcela Schwoba. Je také pozoruhodný básník, jeden z těch nemnoha dosud neobjevených v pokladnici našich devadesátých let minulého století, toho bohatého údobí, kdy vedle známých jmen tvořili četní pozoruhodní „menší básníci“.* [...] *Jména neprávem zapomenutých a nepochopených mě odjakživa přitahovala. Připadalo mi, a snad se nemýlím, že právě mezi nimi bylo víc pravé vnitřní a duchovní velikosti a statečnosti, než mezi tím, co bývá oficiálně oslavováno a na trhu nabízeno. Je*

na tom něco vzácného, toto dobrovolné přijetí úředu - nepodbízet se a nenabízet se a tiše a důsledně sloužit své vizi krásy. Neuhnout ani o čárku obecnému vkusu." (Slavík 1968a) Jak jsme již naznačili, zde přechází recenze do obecné úvahy o literatuře jako službě. Toto tvrzení je však třeba upřesnit: umělecká tvorba je zde chápána jako bezvýhradná služba kráse (tedy v kontextu estetiky), nikoliv jako služebné, tendenční umění - to naopak Slavík důrazně popírá. V této souvislosti zmiňme, že většina Slavíkových textů nepostrádá hluboký etický podtext; píše-li o básnících, neskrývá své vysoké nároky na vnitřně pravdivou, původní a nekompromisní básnickou tvorbu.

5.3. OBECNÉ ÚVAHY A KOMENTÁŘE O LITERATUŘE

Přestože hlavním předmětem našeho zkoumání je Slavíkovo dílo esejistické a publicistické, pro objasnění dalšího výkladu znovu připomeňme jeho činnost překladatelskou. Slavík se zabýval tlumočením cizojazyčné poezie nejen prakticky, ale i teoreticky: v roce 1967 přispěl do časopisu *Orientace* statí *Střípky k překládání poezie*, kterou lze chápat jako jednu z prvních prací demonstrujících Slavíkův osobitý styl. Dochází v ní totiž ke střídání roviny striktně literárněvědné a esejistické (propojení fakt a odborných názorů se vzpomínkami a vlastním svědectvím), za což autor po celou dobu svého působení získával nejen stále nové obdivovatele, ale i kritiky. Domnívám se, že nejhlubším sdělením této statí je výzva k hledání a překládání „skutečné poezie“. Ivan Slavík, i v té době znám především jako básník, zde prezentuje své literárněteoretické názory, ale neustále jakoby v opozici k oficiální akademické literárněvědné obci

(dokonce přímo vyslovuje svou nedůvěru k literárním historiím a historikům). Vystupuje v pozici příslušníka tzv. ztracené generace (jak souhrnně nazýval české autory narozené kolem roku 1920), osamělého hledače básnických hodnot. V jeho jazykovém projevu se odráží umělecká zkušenost, místy jako by promlouval vizionář, usilující o poodhalení tajů transcendentna. K tomu si dovolím odcitovat delší pasáž ze Slavíkovy stati: „Na počátku je tajemství, pak je dobrodružství a nakonec tajemství zůstává. Neboť jedním z podstatných rysů poezie je tajemství a úkolem tlumočení poezie jest, aby toto tajemství uchovala, nikoli zrušila. Věda vysvětluje a zobecňuje, ale poezie ozařuje a zjedinečňuje a jedinečné je nenahraditelné. Úkolem poezie je povědět, jak jedinečný a nenahraditelný je sám život. Kdyby nás převáděla k jednoduchým poučkám a rovnicím bez neznámé a beze zbytku, byl by život okoralý, víc, nedal by se žít. Ale ona nás vodí k tomu, co přebývá a přesahuje, k propastem i k výškám. K tomu, čeho se nedostává, k hloubkám a k žízním.“ (Slavík 1967) Poezie má poskytovat odpovědi na nejvnitřnější otázky člověka; proto by i překladatel měl vcházet do kontaktu jen s poezií, která jej vnitřně oslovuje. V rámci daného tématu se Slavík vyjadřuje i k překážkám a nejasnostem, které je při procesu překládání třeba překonat a vyřešit: výběr autora, vnitřní spřízněnost autora a jeho překladatele, styl tlumočení, zachování poetiky originálu atd. Ve Slavíkově pojetí vystupuje literární dílo ne jako artefakt, který je pouhým médiem pro přenos autorových myšlenek, ale jako svébytný organismus, jemuž se překladatel musí naučit rozumět, pochopit jeho nejpodstatnější sdělení a to co nepravdivěji převést do vlastní mateřštiny. Překladatel není korektorem nebo druhým autorem (i když by zcela jistě měl dosahovat jeho

kvalit), ale příjemcem, který rozpozná ryzí poezii a dokáže její hlas věrohodně tlumočit i ve vlastním jazyce. Vznik překladu má několik fází, které však mohou být pro každého překladatele individuální: svou práci popisuje Slavík ne jako duševní, ale téměř jako fyzickou - jako zpracovávání hlíny a tvarování nádoby. Je zřejmé, že právě hledání adekvátního tvaru, „hnětení“ díla a citlivé opravné zásahy jsou pro obě činnosti společné. V této souvislosti se Slavík-editor jednoznačně vyslovuje pro výběry a antologie, ne sebrané spisy: *„Při sestavování básnického výboru by se měl sestavovatel oprostit ode všech hledisek užitečnosti, reprezentativnosti, ilustrativnosti, tematické úplnosti atd. a stát se jen holým příjemcem a vodičem na vlně básnického slova.“* (tamtéž) I v samém závěru dotvrzuje, že překládání není jeho hlavní prioritou: připomíná, že největším bohatstvím každé národní literatury je původní tvorba.

„Nemám hesla. - Rád bych proměnil ve skutečnost tu výzvu zároveň příkazující i prosící: 'Milujte Boha z celé síly své a bližního jako sebe samého.'“ (Slavík 1990b) To je jedna z 36 odpovědí Ivana Slavíka na imaginární otázky Marcela Prousta. Autor v nich prezentuje nejen své umělecké názory (týkající se literatury, hudby a výtvarného umění), ale dává nahlížet i do svého soukromí: zveřejňuje vlastní postoj ke světcům i pozemským přátelům a mravním hodnotám a vzpomíná na své dětství. Slavík se v tomto speciálním dotazníku neobvyklou formou představuje jako básník a literární vědec, ale především jako křesťansky smýšlející člověk. Je zcela evidentní (i ze statí napsaných v následujících letech), že si své přesvědčení nenechává pro sebe, neodděluje tvorbu a život - právě naopak: každé osobní vyznání zprostředkovává čtenáři

jeho životní postoj a světový názor konvertity. Představa, že Slavík sděloval pouze abstraktní a vágní myšlenky, týkající se morálky a víry, by ovšem byla mylná. Vyjadřoval své mínění i o zcela praktických otázkách a okolnostech s nimi souvisejících; např. k tématu profesionalismu v literatuře se staví pozitivně, ale zároveň zmiňuje i reálná úskalí, jaká může přinášet takový způsob života. Striktně odmítá pocity méněcennosti některých spisovatelů vůči lidem ostatních povolání, zdůrazňuje samotu a mlčení jako zásadní podmínky plodné a vnitřně pravdivé tvorby. V jeho textu je zřetelný pozůstatek obrozeneckého smýšlení o básníkově prorockém duchu a výjimečném poslání.

Motiv hledání, příznačný pro Slavíkovu esejistiku 60. a 70. let, se objevuje i ve Slavíkově básnické tvorbě tohoto období jako hledání životní jistoty, pevného zakořenění. Jako příklad uveďme lyrický subjekt sbírek *Osten*, *Hlohový vítr* a *Zaříkávání naděje*, který vyjadřuje pocit prázdnoty, sebedestrukce, deziluze a úzkostné tázání po vlastní identitě; v pozdějších verších však zaznívá i naděje a radostná předtucha věčnosti.

„Kdo jsem já?

...

O mě drnkají zuby myší. Jsem

Ta věc ožíraná v koutě. ”

„Jdu a skřípí sníh. ... To skřípění je jediná skutečnost, kterou jsem si jist. Nic nemám. ”

*„Zmítáme se jak ryba na udici plující proti proudu
abychom cítili tu řezavou bolest v hrdle anebo po proudu
abychom měli iluzi že chyceni nejsme“*

„Padnuv zemřev

Jsem živ

...

Bylo prolito moře krve

Ale já vím že nezemřu“

(I. Slavík: Osten)

„Modříný

viditelný stesk neviditelného

toužení domoviny pozemské

po domovině

v ráji“

(I. Slavík: Hlohový vítr)

„Anebo zdánlivé nedění

anebo neviditelné trvání

anebo neslyšitelné zrání

je předehtou k čemusi o čem sám nevím

k přesahu nad pomyšlení

co ještě nedokážu vyslovit

Anebo?“

(I. Slavík: Zaříkávání naděje)

6. kapitola

80. léta

6.1. ESEJE A LITERÁRNĚHISTORICKÉ STUDIE

Jestliže předchozí období Slavíkovy esejistické a publicistické tvorby je charakterizováno zájmem o poměrně rozsáhlá období literatury nejen české, ale i cizojazyčné, následující 80. léta probíhají ve znamení úzké profilace - řečeno s mírnou nadsázkou - na jediné téma, jímž je český romantismus. Podobně jako v 90. letech 19. století vidí Slavík také v této etapě příležitost k nacházení nových autorů a netradičních přístupů ke klasifikaci jejich díla. Množství krátkých studií a esejů o této problematice dosvědčuje Slavíkovo hluboké zaujetí romantismem, které však není překážkou pro jeho kritický a pokud možno objektivní přístup. Dovolím si zde krátkou úvahu, týkající se všech vědních oborů: při zkoumání jakékoliv problematiky a při odborném ověřování nejrůznějších hypotéz se vědec/badatel přirozeně dostává k samému jádru věci, s čímž také souvisí reálné nebezpečí utonutí v detailech, tedy ztráta nadhledu a opomenutí zastřešujícího tématu. To však není Slavíkuv případ: jeho výchozí hypotézou je nedůvěra v obecně přijímanou tezi o Máchovi-solitérovi a „osamělém běžci“.

6.1.1 Český romantismus

Zásadní Slavíkova otázka, na niž zároveň poskytuje i odpověď, tedy zní: „Byl Máchova skutečně tak výjimečný a osamělý? Ano, přečnává svou dobu a bude patřit k vrcholům vždy a nejen ve své době. Ale zcela osamělý nebyl. Těsně před ním a kolem něho tvořili dobří „menší“ básníci.“ (Slavík 1986a) K tomu Slavík předkládá bližší specifikaci otázek kolem Máchova postavení: „Postavení Máchovo bylo vždy ve vývoji české poezie výjimečné. Nejdříve byl pokládán za zjev cizí (byronistický), později za tak geniální, že jeho náhlé objevení působí jako zázrak (uprostřed údajné nížiny tehdejší české poezie) a zůstává bez okamžitých následovníků. Zkrátka jako jakýsi obrovitý bludný balvan. Česká literatura jako by se musila vzpamatovat z úžasu, než ho začala přijímat. Mám za to, že takové zázraky se v tvorbě nedějí. I veliké a výjimečné dílo (a tím Máchův odkaz je a bude vždy) vyrůstá z něčeho, na co navazuje a někam směřuje.“ (Slavík 1986b) Slavík-básník dokáže vyjádřit tuto skutečnost i velmi poeticky: „Máchova ční a bude čnít jako magnetická svítící hora české poezie. Ale nezrodil se z ničeho a nepřišel do pustiny. Souvisel nejen se světovým romantickým děním, ale byl i článkem, byť mimořádným, vyrostlým z vývoje domácí české poezie.“ (Slavík 1986a) Autor žádným způsobem nepopírá Máchovu genialitu a jeho přínos pro českou literaturu (sám jej nazývá knížetem českého básnictví), ale upozorňuje na to, že v jeho stínu tvořili další básníci, jejichž dílo sice není tak známé, ale zcela jistě náleží do českých literárních dějin. A to je právě specifický rys Slavíkových máchovských studií: v nesrovnatelně větší míře pojednávají o méně známých romantických básnících a celkovém kulturním kontextu doby než o Máchovi samotném.

Autor tak svým bádáním přispěl do máchovské sekundární literatury, kterou obohatil detailním pohledem.

Nejpodstatnějšími Slavíkovými pracemi o českém romantismu jsou studie *Hledání modrého květu* a *Cesta za modrým květem (Máchovi předchůdci, současníci a bezprostřední následovníci)*, později několikanásobně rozšířená a otištěná ve sborníku *Marginálie 1980-1985* pod názvem *Romantické před Máchou, kolem Máchy a po Máchovi*. Pro znalost obecného pojetí českého romantismu („V širokém čtenářském povědomí je zafixována představa, že Mácha se objevil náhle, bez domácích předchůdců, bez souputníků a bez okamžitých následovníků, takřka zcela zavržen.“ Slavík 1986a) zvolil Slavík polemické zaměření; odmítá tvrzení svých předchůdců v této oblasti („Tyto tři teze - zrození básníka ze vzduchoprázdna, literární pustina před ním a poušť po něm - však neodpovídají skutečnosti.“ tamtéž) a předkládá vlastní náhled na tuto problematiku, jehož základním předpokladem je rehabilitace mnoha „drobných“ básníků, působících v tomto období.

U díla některých z nich působí označení „romantické“ jako velmi novátorské. Uvedme zde nejvýraznější příklady. *Kytici* Karla Jaromíra Erbena přisuzuje Slavík zcela jinou pozici, než v jaké se doposud nacházela: „Vztah *Kytice* a *Máje* je jedním z těch vzácných a zvláštních případů vztahu mezi díly na první pohled nesourodými a protikladnými, u nichž je skrytá hlubinná spřízněnost silnější? než se zdá a než snad tvůrci tušili či byli ochotni přiznat.“ (Slavík 1986a) Odůvodnění svého tvrzení hledá Slavík částečně v psychologii, resp. Erbenově charakterovém založení.⁴ „Erben [...], u něhož zdánlivě šedivá a nevzrušivá životní existence tají velmi zranitelné a zjitřené nitro, [...] se

⁴ Pramenem byla pro Slavíka monografie A. Grunda *Karel Jaromír Erben*.

pokusil uniknout propastem romantismu i svého vlastního subjektu objektivací do zdánlivě neosobního lidového mýtu a do tvaru opřené o lidovou slovesnost. Jenže balady [...] nejsou žádná selanka, nesou v sobě romantický šerosvit a obsahují konflikt a svár. [...] Erbenův svět není o nic méně propastný či méně romantický než Máchův, probíhá v něm nemenší duchovní i tvárné úsilí." (tamtéž)

Nabízí se zde otázka, zda je Slavíkovo „jiné vidění“ oprávněné, zda nejde pouze o sloučení neslučitelného nebo hledání podobností tam, kde neexistují. Domnívám se, že zcela jistě by bylo možné - na základě přesné definice romantismu - stanovit, do jaké míry je Kytice romantickým literárním dílem; Ivan Slavík však nepoužívá striktně vymezené pojmy, což může být jednou z příčin jeho odlišného přístupu. Obecně lze souhlasit s jeho tvrzením, že Erbenovy balady obsahují „konflikt a svár“ a „démonické síly nejen přírody, ale i lidského nitra“, ale stejně tak by bylo možné právě na příkladu Kytice dokázat, v čem je romantismu protichůdná.

Ještě komplikovanější vztah k romantismu odkrývá Slavík v díle F. L. Čelakovského. Dynamiku svého pohledu nastiňuje už v názvu (*Zakuklený romantik*) a dále ji rozvíjí v kontrastním srovnání Čelakovského negativní kritiky romantiků (Mácha, Linda, Langer) a jeho vlastního beletristického díla: „*Vrcholné dílo Čelakovského „Toman a lesní panna“ [...] je romantické opus par excellence. [...] Nejmáchovštější romantizující tóny najdeme však v Čelakovského lyrice nejvíc osobní, kde nenapodobuje vůbec lidovou tvorbu, v několika číslech Růže stolisté.*“ (Slavík 1996a) Podrobné srovnání několika veršů Máchovým s poezií „zakukleného romantika“ přivádí autora k následujícímu závěru: „*Zdá se, že se tu setkáváme s případem, který není v literatuře ojedinělý. Skutečná podoba básníkova, napojená na hlubiny vědomí i*

podvědomí, na zkušenost srdce, bývá jiná, než jak on sám sebe proklamoval. Tak také staršího Čelakovského k mladšímu druhovi, kterého přežil, ke K. H. Máchovi, má vedle svého líce i rub, mluvící o občasném vnitřním spříznění, a svědčící o tom, že Čelakovský, zdánlivě čítankově jedoduchý autor, je složitější, než se zdá, problematický, a tím snad vzrušující a živý." (tamtéž) Zde se dotýkáme dalšího dílčího tématu Slavíkova pohledu na literaturu: „čítankovost“ autora pro něj v důsledku znamená neznalost nebo zapomenutí jeho díla; vychází přitom z předpokladu, že spisovatelé probíraní v hodinách literatury nejsou pro studenty přitažliví právě pro svou jednoznačnou zařaditelnost do literárních směrů a skupin, a tudíž jejich dílo nenachází své recipienty - je o něm pouze přednášeno.

„Český romantismus činí první kroky a rozvíjí se už od přelomu století 18. a 19., a to ne na frontě pouze literární, básnické, ale celoumělecké a že právě z této příznivé atmosféry mohl asi vyrůst a kulminovat ji génius Máchův.“ (Slavík 1986c) To je závěr Slavíkovy úvahy o vlivu romantické hudby Hectora Berlioze na české romantiky (čerpá ze svědectví Bedřicha Smetany a J. V. Friče). Tvrdí, že Berliozova hudba nebyla jediným prvotním impulsem rozkvětu romantismu: na důkaz podává výčet nejruznějších jmen a uměleckých aktivit, které svým přínosem výrazně obohatily toto období (hudba: C. M. Weber, L. Dusík, J. H. Voříšek; malířství: F. X. Procházka, A. Mánes, A. Kosárek a další). Počátky romantismu charakterizuje autor ve stručnosti také těmito slovy: „První názvuky k romantizující či preromantické notě lze najít na přelomu 18. a 19. století u přeběhlíků od puchmajerovského osvícenského klasicismu, jako byl v baladách V. Nejedlý, nebo od doznívajícího baroka, jako byl J. H. A. Gallaš ve svých

„romantických povídkách“ (spíše folkloristických pověstech) nebo zapomenutý Fr. Raiman ve svých poémách (Josef Egyptský aj.). [...] kmitnout se tu může jméno Kamarýtovo, Vacka Kamenického, Sušila (nejen jako sběratele folklóru, ale i jako původního básníka), světobolného Rába.“ (tamtéž) Kromě tří velkých romantiků, jakými podle Slavíka byli Máchá, Erben a Čelakovský, zaměřuje svou pozornost i na ostatní. Mezi předchůdce romantismu dále řadí V. Furcha, J. J. Langra, M. Z. Poláka, F. Turinského, Jana z Hvězdy, V. B. Nebeského, F. Raýmana⁵, V. Hanku, K. Sabinu a výše zmíněného V. Nejedlého.

Poslední jmenovaný má obzvláštní podíl na vývoji českého romantismu svým literárním počinem, vydaným roku 1795 (balada *Lenka*), a Slavík jej označuje za průkopníka české balady, a tím i romantismu. Rok 1795 je „odrazovým a nástupnickým můstkem romantizující noty v české poezii, která tu zahajuje zhruba čtyřicet let před Máchou svou pout' za modrým květem, v níž se v onom čtyřicetiletí vynoří tváře přibližně dvou desítek menších i větších tvůrců více či méně, trvale či přechodně zasažených preromantismem a romantismem, z něhož pak mohl vyšlehnout plamen Máchův a pokračovat následně v ohních a ohníčcích jeho současníků a bezprostředních následovníků.“ (Slavík 1996b) S tvorbou V. Nejedlého v některých aspektech úzce souvisí i dílo F. Raýmana, autora apokalyptické básně *Poslední den a soud*, který je dnes považován už jen za naivního obrozeneckého komika. „Ale tehdy byl pozitivně vnímán, svou bizarní fantastikou či jindy svými náběhy k daktylskému (proti kolovrátkovému trocheji puchmajerovců) kladně ovlivnil například poetiku vznikajícího preromantismu.“ (Slavík 1996c) Literární

⁵ Toto jméno se vyskytuje v různých pravopisných variantách: Raiman i Raýman.

dílo obou básníků - jak Nejedlého, tak Raýmana - staví Slavík na hranici osvícenství a romantismu.

V případě J. J. Langra a jeho role v počátečním období postupuje Slavík srovnávací metodou: formou ukázek dokazuje rytmickou a imaginativní příbuznost mezi Langrovou veršovanou pohádkou *Devatero krkavců* a Erbenovou *Kyticí* (Svatební košile, Poklad, Záhořovo lože, Holoubek, Zlatý kolovrat). V samotném závěru studie naznačuje i uměleckou blízkost k dílu Máchovu. Do přímé souvislosti s největším českým romantikem se u Slavíka dostávají i M. Z. Polák, F. Turinský a Jan z Hvězdy - neboli „tři před Máchou“. Tato jména jsou výsledkem hledání Máchových souputníků, jejichž dílo vykazuje podobnou obraznost a filozofické tázání po smyslu života.

Připomeňme zde, že Slavíkovo bádání a s tím související hledání odpovědí nevymezuje téměř žádné hranice, tzn. nezastavuje se ani před problematickými jevy, za jaké je zcela jistě možno považovat Václava Hanku nebo Karla Sabinu⁶. Nezastírá jejich poklesky společensko-politické (Sabina) ani literární (Hanka), píše o nich zcela otevřeně, ale do popředí klade jinou, závažnější otázku: není zavádějící pohlížet na jejich tvorbu prismatem prohrěšků, které z nich učinily kontroverzní postavy? Sabinova poezie je podle Slavíka povrchní, je v ní nemnoho hodnotných míst; ocenění si však zcela jistě zaslouží jeho činnost editorská a literárněkritická: zachránil fakta o Máchovi a Kalinovi, editoval a komentoval Poláka, Rubeše, Koubka. K Sabinově stati o Turinského dramatu *Angelína* Slavík dodává: „Článek o Turinském je dalším dokladem, jak měl Sabina

⁶ Karel Sabina patří datem svého narození a především svou tvorbou mezi Máchovy mladší současníky, ne předchůdce. V literárních dějinách však Sabina zaujímá pozici v některých aspektech ne nepodobnou pozici Hankově; z tohoto předpokladu vychází i Slavík, a proto mu přizpůsobujeme i kompozici naší práce.

bezpečný literární čich, s jakým se dokázal orientovat v tvorbě svých romantizujících současníků, mezi něž jako básník sám patřil, a nepřehlédnout žádné jméno, které tehdy něco znamenalo." (Slavík 1996d) Zřejmě Slavíkova snaha o objektivní hodnocení se objevuje i ve stati o Hankovi, v níž zpochybňuje negativní postoj vůči jeho falzifikátorství ve prospěch básníkově uměleckého talentu: *„Jestliže však Hanka byl jen prostřední básník, vytváří se nám neřešitelný rozpor, jak mohl být autorem Rukopisů, jejichž vysoká kvalita umělecká se uznává. Opravdu tato nesrovnalost straší i novější badatele. Ve skutečnosti nic takového neexistuje, máme-li vůli Hankovu vlastní poezii opravdu číst, a ne jen přebírat neověřená mínění.*" (Slavík 1996e) Svým dílem připravil Hanka spolu s dalšími básníky cestu K. H. Máchovi: *„Hanka je také jedním z prvních českých romantiků, nebo aspoň preromantiků. Lyrický hrdina jeho poezie rozhodně nevypadá na zaprášeného knihomola archivů a studoven, má horoucí srdce, trápí se a miluje, touží a dovede svůj cit vyjádřit básnickou metaforou.*" (tamtéž)

Podrobnou zprávu podává Slavík o díle J. J. Kaliny, „prokletého básníka“ a „Máchova mladšího současníka z Českolipska“. Prostřednictvím ukázek představuje Kalinu jako všestranného literáta, jehož parketou byla především milostná a tzv. naivní poezie, ale v jeho baladách *„je možné najít [...] účinné, spíš lyrické pasáže*" (Slavík 1996f). Naproti tomu vedle básní Erbenových nebo Čelakovského nemohou obstát. Kalinovu pozici v „suhvězdí kolem Máchy“ charakterizuje autor slovy: *„Na rozdíl od druhých nebyl však Kalina Máchův žák ani napodobitel. Stojí ve stínu za ním jako záhadná, ale přitažlivá a dosud plně nepoznaná postava prokletého básníka.*" (tamtéž)

Podobným způsobem mapuje Slavík i literární situaci v období vydání Máje a po Máchově smrti. Dovolím se zde uvést delší citát, který podává stručný a zároveň přehledný obraz zahrnující delší období až po vystoupení májovců: „Teze, že v dvacetiletí po Máchově smrti je v české literatuře pusto a Máchův Máj bez následovníků, je otřesena již nějakou dobu. V odeonské publikaci „Literární pout' K. H. Máchy, ohlas Máchova díla v letech 1836 - 1858“ shromáždil Pavel Vašák hezkou řádku dokumentů, v nichž je Máchovo dílo nebo aspoň jméno zmiňováno či hodnoceno ať už záporně, nebo kladně (a takových zmínek je víc než dost). My jsme se pokusili ukázat zde, že lze k tomuto pohledu připojit ještě něco dalšího a podstatného: okamžitou a bezprostřední působnost romantického Máchova gesta v původní tvorbě Máchových mladších současníků a nástupců. Týká s to zejména J. J. Kaliny, J. P. Koubka, V. B. Nebeského, V. Furcha, K. Sabiny, S. Kapperera (snad i F. J. Rubeše). Lze tu mluvit o celé romantické škole. (Zcela zvláštní místo má velký zjev Erbenův, jehož oponující a současně navazující tvůrčí čin je cosi velezajímavého sui generis.) Tato nota doznívá pak i v díle předmájovců J. V. Friče a V. Č. Bendla a májovců, zejména R. Mayera, v básních G. Pfliegera a v básnických povídkách (hlavně v jejich nedocenených pasážích lyrických) Hálkových.“ (Slavík 1986b) Přistupme nyní ke konkrétním jménům. Například mladšího Máchova současníka Vincence Furcha nazývá „menším romantikem“ a jeho tvorbu charakterizuje slovy: „Dnes k nám z Furchovy poezie mluví dosud citově zjitřená melodie jeho veršů, jeho prožitek ohrožené lidské časnosti i neuhastitelné touhy, jeho úžas nad děsivou nekonečností i velebou vesmíru.“ (Slavík 1996g) O Furchovi (a nejen o něm; také například o Sabinovi a Kapperovi) psal už jeho současník, před Šaldou

pravděpodobně nejvýraznější kritická osobnost české literatury, V. B. Nebeský - kritik, který „dokázal napsat esej či literární portrét jako umělecké dílo, jazykem i videm básníka. Jeho charakteristika Vincence Furcha [...] je nejvýstižnější podobiznou romantika, jaká druhá nemá v češtině obdoby.“ (Slavík 1996h) Zajímavý je Slavíkův postřeh, že Nebeský požadoval stejnou kvalifikaci i u jiných. V dopise J. Krouskému píše: „Mně je o to, abych nepadl nějakému hovadu do ruky; kdo tomu rozumí, ať o mých básních píše, co chce, jen aby mě Bůh chránil nějakého kritického vola, jakých u nás máme několik.“ (tamtéž) Příčinou Nebeského nevybíravého projevu na adresu některých svých kolegů byly zřejmě jeho vysoké požadavky na soudobou literární tvorbu - básnickou i kritickou. Kdo byl danými výroky míněn, zůstává zatím otázkou.

Ne zcela v přímé linii Máchových bezprostředních následovníků se ocitá dílo Karla Ignáce Drahotína (neboli barona Villaniho). Jeho zaměření už není pouze a jednoznačně romantické; jeho smysl pro realitu venkova a přírody jej řadí na pomezí máchovského romantismu a realismu májovců.

Jak jsme již předznamenal v úvodu k této pasáži, je zcela evidentní, že 80. léta ve Slavíkově esejistice patří bezvýhradně českému romantismu v širším slova smyslu. Důvody, které jej vedly k výběru právě tohoto tématu, částečně zdůvodňuje sám: korigovat pohled na období českého romantismu jako na téměř prázdné mezidobí, jehož jediným představitelem (bez předchůdců a následovníků) byl K. H. Máchu. Nezapomínejme však, že sám Slavík se považoval především za básníka. Položme si otázku, do jaké míry bylo jeho počínání ovlivněno zaujetím romantickou literaturou. Působilo toto zkoumání

na jeho básnickou činnost? Vykazuje jeho tvorba romantické prvky, díky nimž by bylo možno objevit spojnice Slavíkovy tvorby esejistické a básnické?

V tomto období vznikly básnické sbírky *Úlomky dnů a nocí*, *Král Lír a jiné básně*, *Kapky potu a krve Arnošta Jenče*; Slavík také dokončoval básně ze sbírky *Lux sanctorum*, vznikající od 50. let. Nahlédneme-li do jeho soudobé tvorby, odhalíme v ní prvky odkazující k romantismu; přesněji řečeno: jde o inspiraci, kterou Slavík zpracovává a posléze překonává. Uvedme několik příkladů: beznaděj, plynoucí z vědomí lidské nedokonalosti a hříšnosti, ústí v pokoře do jediné křesťanské naděje: v Boží lásku a neustálou přítomnost.

*„Odešli všichni
jsem sám
Odešli všichni
Nikdy ani
na chvíli
jsem sám nebyl.“*

(I. Slavík: *Úlomky dnů a nocí*)

Výrazným rysem je forma modlitby, litanie - vzývání svatých, neformální a velmi osobní uctívání Ducha svatého a Panny Marie:

*„Svatý Duchu
já tě tuším
někdy i slyším jak lehounký vánek
jak bubny a varhany bouře
Ale až jenom Ty v bezmezí svobodné duše budeš vát!“*

(I. Slavík: *Král Lír a jiné básně*)

„K svatému Grálu

*největšího z králů
políbit nohy Paní
Naší Paní Milování
Tam bude konec putování
jedině"*

(I. Slavík: Král Lír a jiné básně)

Od poezie Ivana Slavíka nelze odmyslet prožívání osobního vztahu s Bohem a zároveň výraznou zkušenost 20. století: reflektuje ve svém díle aktuální události (např. válečné konflikty). Jedním z mála společných motivů by mohla být věčnost a plynutí času; východiska i závěry jsou však zcela odlišné: na rozdíl od romantiků Slavík manifestuje víru ve věčnost strávenou s Bohem a nepomíjející lásky:

*„Můj Bože proč se starám
proč se soužím
co po mně zůstane?
Proč neponechám márám
proč neponechám Boží lásce
všechno nepředvídané? [...]
Pomíjivá sladkost světa všechno zaniká
jen láska nikdy nepřestává"*

(I. Slavík: Král Lír a jiné básně)

Čas je neúprosný, ale má smysl, protože přibližuje člověka ke sjednocení s Bohem:

*„Čase opojný omamný sladký
kdybych tě mohl vrátit zpátky
Kdybych tě ještě jednou žil
to co jsem propás napravil
Ale jsi strmější příprava*

k tomu co zbývá co nastává"

(I.Slavík: Zařikávání naděje)

Obecně řečeno: to, co romantická poezie ve svém hledání nenalézá, nachází Slavík v křesťanských hodnotách: ve vytrvale odevzdaném, důvěrném a pokorném postoji člověka před Bohem.

6.1.2 Vrací se Hermor Lilia a Irma Geisslová

Ivan Slavík se v 80. letech také vrací k jiným tématům, naznačeným v jeho tvorbě již dříve. Dvěma studii připomíná básnické osobnosti Hermora Liliu a Irmy Geisslové.

Na rozdíl od předchozích statí o původní a překladatelské tvorbě Františka Bíbla se zabývá „tajemstvím“ jeho anonymity. Při vydávání svého díla vystupoval jen jako prostředník básníka, který si přeje zůstat neznámý. Zajímavostí z jeho života je fakt, že v mládí byl ovlivněn okultními vědami a parapsychologií. Tím vysvětluje Slavík i jeho pseudonym, který však byl považován za jméno autorky, a nachází paralelu mezi ním a Liliovým dílem: zvukový kontrast křestního jména (Hermor) a příjmení (Lilia) jako by tvořil paralelu jeho tvorby pohybující se mezi extrémními polohami života a smrti, lásky a zmaru.

Složitější problematiku sleduje Slavík v díle i osudu Irmy Geisslové. Jaký byl její vztah k nastupující moderní poezii 90. let, uvedl již dříve. Ve statí *Irma Geisslová a lumírovci, především Zeyer* na základě korespondence zkoumá - jak už název dává tušit - blízkost poezie její a jednoho z nejvýznamnějších lumírovců. „*Irma Geisslová se nám jeví jako předchůdkyně a souputnice poezie tzv. devadesátých let. [...] Generačně*

ovšem patřila Geisslová do kruhu lumírovců a cítila se s nimi vždy solidární. [...] víme, že přes generační spory neexistuje mezi lumírovcí a devadesátníky žádný nepřekročitelný předěl [...] Není tedy ani mezní situace Geisslové na rozhraní obou generací nic nevysvětlitelného a tak docela nečekaného. [...] Do literatury ji však uvedl dokonce ještě májovec Neruda [...]." (Slavík 1987b) Přímý kontakt mezi Geisslovou a Zeyerem byl téměř zanedbatelný (Slavík zmiňuje pouze krátké Zeyerovo poděkování za blahopřání), o to více se o něm a jeho díle dozvídala Geisslová ze své korespondence se Sofií Podlipskou a později s Ludmilou Frídovou-Vrchlickou. V závěru je autorova poznámka o fragmentu poémy, který mohl z Geisslové „vytvořit pokračovatelku ve stopách básnických povídek Zeyerových a kdoví i spojnicí k příštím poémám Sovovým, Horovým a snad Holanovým." (tamtéž) Je zřejmé, že Slavíkův pohled zaznamenal proměnu: neregistruje Geisslovou už jen jako předchůdkyni nových směrů, ale odkrývá poměrně složitou síť nejrůznějších vztahů a literárních vlivů.

6.1.3 Ostatní autoři

Další Slavíkovy stati náležející datací svého vzniku do 80. let tvoří heterogenní celek. Pro tuto etapu Slavíkovy esejistiky je obtížné stanovit jednotné, zastřešující téma. Rozpětí období, o němž píše, je velmi široké: od Heyduka a Klostermanna až po Reynka, Kroupu a Tomeše, přičemž každému autoru věnuje jednu, maximálně dvě stati, takže zde postrádáme i hlubší analýzu konkrétního období či literárního proudu. Cílem této práce není podat podrobnou obsahovou charakteristiku jednotlivých statí, ale především načrtnout převažující tematické či časové okruhy, jimiž se autor zabývá, a

hledat jejich případné (a mnohdy skryté) spojnice. Položme si tedy otázku, která se zde přímo nabízí: existuje mezi výše zmíněnými studii přes jejich zřejmou různorodost nějaká souvislost? Při bližším srovnání lze dojít ke zjištění, že vyznění většiny těchto textů je polemické. Autor usiluje o vyvrácení úvodní teze - ať už se jedná o obecně akceptovaný obraz spisovatele nebo o konkrétní kritický odsudek (např. Šalda na adresu V. Mrštíka a K. Hlaváčka). Osobnosti literatury, v některých případech automaticky zařazené k literární skupině nebo směru, prezentuje Slavík jako jedinečné a výjimečné, mnohdy neprávem opomíjené (např. Kolman Cassius, P. Chrysostom Mastik, A. Kroupa, J. M. Tomeš). Jmenujme jeden konkrétní příklad za všechny ostatní: velmi osobitý je Slavíkův pohled na dílo Svatopluka Čecha, jež interpretuje jako oběť své doby a posléze i nepochopení literární historie. *„Svatopluk Čech [...] byl okamžitě uznán, měl úspěch a byl po celý život oslavován. Byl nazírán jako národní bard a plnil úkoly, které u toho vyplývaly, pro společnost své doby a její potřeby. Stal se ještě za života klasikem a potkal ho osud petrifikované hodnoty, o které se opakují ustálené soudy (včetně skeptičtějšího pohledu Šaldova na jeho kvality básnické). Protože se nezdá, že by v něm bylo něco problematického a znepokojivého, má své ustálené místo v literární historii (tj. v minulosti) a na regálech knihoven (tj. v současnosti), nikdo ho skorem nečte. Aspoň ne celého a s otevřenýma očima.“* (Slavík 1986d) Poté uvádí Čechovu tvorbu do souvislosti s Březinou a dokonce i s Máchou. Obecně lze tuto tendenci označit jako hledání „tváře skryté pod maskou“ a připomínání zapomenutých děl české literatury. Některé stati tvoří pomyslný oblouk k předchozím studiím o jihoamerické (a v našich podmínkách do jisté míry

exotické) literatuře. Rozdíl však spočívá v jejich pojetí: zde je exotika přenesena do českého prostředí (to se týká např. díla Durychova a díla P. Chrysostoma Mastika).

Z množství autorů, na jejichž dílo se Slavík zaměřuje, jmenujme především ty, kteří se v jeho tvorbě objevují nově: Weiner, Durych, Reynek, Tomeš, Kroupa. Ve srovnání s převažujícím zaměřením dosavadních studií a esejů se centrum Slavíkovy pozornosti přesouvá k mladší literatuře, takřka k jeho generačním druhům. Ve Weinerově díle se pokouší vysledovat „jeho úpornou, neodraditelnou a neúkojnou žízeň skrze obyčejné proniknout k neobyčejnému, zrakem se dopátrat k tomu, co je za zrakem (zázrakem?), zakotvit v nerozborném bytí.“ (Slavík 1984a) Weiner však nebyl jediným Slavíkovým oblíbeným básníkem - jejich výčet uvádí také ve studii *Cesta za Richardem Weinerem aneb Nejkrásnější bibliofilie* ve vzpomínce na letní prázdniny: „ [...] my jsme si s kamarádem denně četli navzájem nahlas ze čtyř básníků - Máchy, Erbena, Březiny a Weinerja; dodnes tato čtveřice znamená pro mě základní sloupy budovy poezie.“ (tamtéž) To je vyznání, které nelze ponechat bez povšimnutí. Jmenované literární osobnosti neznamenají pro Slavíka jen významné individuality, ale ztělesňují především linearitu českého literárního vývoje z hlediska přítomnosti nadčasových metafyzických hodnot v jejich díle. Již jsme zmínili, že se Slavík zabýval i dílem svých současníků. Domnívám se, že ani tento jeho výběr není bez příčiny. Proč právě v tomto období upírá svůj pohled do řad vlastní generace? Tvrzení, že soudobá tvorba je mu přirozeně nejbližší, pravděpodobně neobstojí s ohledem na jeho předchozí dlouhodobé studium literatury romantické a období 90. let 19. století. Podle mého názoru se však v tomto postřehu skrývá

příčina Slavíkova počínání. Na desítkách příkladů opomenutých nebo falešně interpretovaných spisovatelů 19. století ukázal, jak jednostranné a do jisté míry neopodstatněné mohou být soudy literárních historiků, kteří svým počínáním některá díla vykáží do „propadliště paměti“. Slavík se proto zjevně pokouší poskytnout jakousi satisfakci i dílům svých vrstevníků, aby předešel tomu, že je potká stejný osud.

6.2 RECENZE

V souvislosti se Slavíkovou esejistikou 80. let jsme upozornili i na Bohuslava Reynka, jehož se částečně týká i jedna z kritických statí. V recenzi na výbor poezie Suzanne Renaudové vytváří pomyslné spojnice s tvorbou Reynkovou a Tomešovou: *„Překlady Reynkovy se liší stylem od překladů Tomšových, mají typické inverze, rýmové a slovníkové zvláštnosti, které myslím v originále nejsou. Ale cítíme také hmatatelně dotyk dvou duší, které se vzájemně ovlivňovaly, Reynek Renaudovou a zpětně.“* (Slavík 1984b) K tomuto spontánně utvořenému uměleckému uskupení doplňuje ještě jméno ilustrátora Jaroslava Šerých, který se aktivně podílel na výboru Renaudové: *„To zvláštní záření soumraků, stesk chudoby a rytířství ducha, ty nápovědi podzimu, jitřivé povznesení bolesti a domovské právo v jednom jediném a určitém koutu země, to je stejně Reynkovo jako Jaroslava Šerýcha.“* (tamtéž) Připomeňme ve stručnosti, že ve výtvarném a literárním umění obecně nachází Ivan Slavík množství styčných ploch a v jistém smyslu podobný způsob vyjadřování.

Tímto příspěvkem však téma poezie české Francouzky není uzavřeno. Charakterizuje básnickou sbírku S.

Renaudové Tušený úsvit, která pro něj představuje nový básnický přístup: vidění přírody „naroubované“ na evropskou křesťanskou tradici. Jejím překladatelem je v tomto případě Jan Maria Tomeš; jeho počín je věrohodný a zcela respektuje půvab originálu.

Tendenci příklonu k soudobé, třebaže ne nejmladší literatuře, potvrzuje i Slavíkova činnost recenzentská. V první polovině let 80. se zaměřuje na Františka Lazeckého a jeho sbírky *Zastavení pod jeřabinou*, *Chlebovice* a *Mamince*. Lazecký je básník věčných hodnot, jeho poezie je zcela oproštěná od verbalismu či důrazné manifestace vlastních idejí. Naopak je v ní „úzkost o osud zmítaného světa, o jehož propastech básník ví, i trochu lítosti nad vlastní lidskou nedokonalostí. Hlavní oporou této rovnováhy je pokora, která neztrácí naději a nepřestává věřit.“ (Slavík 1983)

Schopnost vnímání a kritického náhledu na knižní přírůstky nejen v oblasti poezie, ale i literatury odborné prokazuje Slavíkova recenze na literární slovník *Čeští spisovatelé XIX. a XX. století* (1982). Upozorňuje v ní na disproporce výběru zařazených autorů: chybí zde jména - podle jeho názoru - pro vývoj české literatury podstatná, např. Václav Kosmák, Vincenc Furch, Irma Geisslová, Metoděj Jahn, Franta Župan, Ladislav Klíma a Richard Weiner.

6.3 POLEMIKY

Uvedeme-li zde, že polemická činnost Ivana Slavíka dosahuje svého vrcholu postupně až v 90. letech, je zřejmé, že z 80. let jich pochází podstatně méně. Tato skutečnost však zmíněným textům neubírá na intenzitě sporů a autorově vytrvalosti. To je případ polemiky

s Karlem Samšiňákem, označené redakcí za polemiku „havran či krkavec“. Jádrem sporu je odlišný názor obou zúčastněných na český překlad názvu Poeovy básně *The Raven*. Počáteční, do jisté míry přínosné a plodné připomínky (slovo „havran, které má k originálu nejbliž, zachovávajíc všechny tři jeho souhláskové nosné zvuky, totiž: r, v, n, které se nadto opakují v refrénovém anglickém never (nikdy) u Poea i v českém přetlumočení „víckrát ne“ (na které přišel Nezval).“ Slavík 1987c) postupně přecházejí v ironické poznámky a sarkastické invektivy na adresu protivníka, a tak se ztrátou kultury projevu, respektu a slušnosti se vytrácí i smysl celé polemiky. Posměšný tón se ozývá v textech obou účastníků; Samšiňák (zastávce „krkavce“) uvádí: „Havran je dobromyslný pták, živící se rostlinnou potravou a hmyzem, což je mezi lidem dosti dobře známo a což tedy značně zkresluje původní smysl básně. Nechápu, proč by měl tento dobrák zatínat zobák do srdce básníkov.“ (Samšiňák 1988) Na to Slavík reaguje následujícími slovy: „A zase jsme u té ornitologie. My se však přeme o básni, kde se zlověstný pták živí nenávratnem a výčitkami básníkovu svědomí.“ „Zkrátka na jedné straně stojí všichni překladatelé Havrana bez výjimky a s nimi nejspíš celá anglistika (literární historie) česká, na druhé straně K. Samšiňák.“ (Slavík 1988a) Ivan Slavík zde vystupuje v roli zastávce tradičního překladu, tedy obhájce „havrana“.

V rámci polemik uvedme ještě Slavíkovu krátkou připomínku k článku J. Stáry, který si klade otázku po příčině Máchovy smrti a zpochybňuje pravost opisu úmrtního listu. Slavík sám cituje publikaci Literární pouť K. H. Máchy (vydanou roku 1981), na jejímž základě vyslovuje přesvědčení, že podezřívání tehdejšího

zhotovitele úmrtního listu P. Winterbrucka z falšování
je nemístné.

7. kapitola

90. léta - 24. 12. 2002

Při komplexním pohledu na Slavíkovu tvorbu 90. let a přelomu století je zřejmé, že její struktura a poměr jednotlivých částí se výrazně liší od předcházejícího období. Z esejů a publicistických příspěvků, které pro autora původně znamenaly spíš únikové řešení jeho umělecké i existenční situace po nástupu komunistů k moci ve 40. letech, se stala nejpodstatnější složka jeho literární činnosti, zahrnující v sobě jak zpracované podněty z umělecké oblasti, tak inspiraci a životní i literární zkušenosti. Pokud se na tuto část zaměříme ještě podrobněji, docházíme ke zjištění, že Slavíkova recenzní činnost se několikanásobně rozrostla, a to nejen co do kvantity, ale i tematického zaměření.

7.1 ESEJE A LITERÁRNĚHISTORICKÉ STUDIE

Nutno připomenout, že některé okruhy už v této době nejsou pro Slavíka aktuální, a opouští je - např. období českého romantismu nebo americké předkolumbovské kultury. Symbolicky se s těmito tématy loučí ve statích *Postřehy a poznámky k Máchovi* a *Exotický květ I, II*.

První jmenovaná obsahuje citáty z Máchova díla i deníků a Slavíkovy úvahy nad nimi. Jde o uzavření tohoto tématu s mírně polemickým podtextem: Slavík zmiňuje

publikaci *Literární pout' K. H. Máchy* jako „knihu materiálově užitečnou a doklad úctyhodné píle“ (Slavík 1991-1992), ale odporuje Vášákovu doslovu o Máchově přesvědčení a uměleckém zaměření. „Jde mu o prezentaci Máchy jako materialisty a ateisty, včetně podobné interpretace Máchových prvních následovníků.“ (tamtéž). Prostřednictvím citací z Máchova díla Slavík Vášákovu tvrzení popírá následujícími slovy: „Mácha byl básník metafyzický a kosmický - v tom smyslu, že prožíval až do dřeně kostí, celou duší představu nekonečnosti a věčnosti, dotýkal se absolutna. Stejně tak právě proto prožíval časnost a pomíjivost. V jeho fragmentárním, ale nicméně značně rozsáhlém díle jsou nevývratné doklady jeho náboženské víry od raných básní až po vrcholná místa např. v *Cikánech* [...]. Vydávat ho za materialistu lze jen pomocí lži a znásilnění.“ (tamtéž) Jak vyplývá z předchozí citace, Slavík si zachovává přesvědčení o Máchově spiritualitě, byť specifické, a na jeho interpretaci týkající se českých romantiků se tedy nic podstatného nemění ani v této pozdní studii.

Ve studiích *Exotický květ I* a *II* se autor ještě vrací k latinskoamerickým literárním dílům a nabízí soupis jejich překladů z období 20.-40. let; z českých překladatelů jmenuje např. E. Vajtauera, R. J. Slabého, M. Baušovou, J. Pilzovou a Z. Šmída.

Naposledy se počátkem 90. let Slavík také zmiňuje o dvou básnických osobnostech, které v jeho díle zaujímají stěžejní pozici: Irma Geisslová a Hermor Lilia. V životě Geisslové odhaluje neznámou milostnou epizodu, která se podle jeho mínění promítla do její tvorby; Liliovo dílo představuje jako celek v doslovu k novému vydání *Liliových Stínů* (1995).

7.1.1 Modlitby básníků

Již jsme již uvedli, Ivan Slavík byl - co se týče literárního bádání - zastáncem nového přístupu (jeden z jeho výborů z 90. let nese název *Viděno jinak*), který víceméně ignoruje vymezené hranice literární historie a mnohdy je vzápětí dokonce popírá. Zařazování poezie do nejružnějších proudů považuje za irelevantní; podstatné pro něj je pouze to, do jaké míry směřuje básnické dílo k transcendentnu a k jakému dospívá poznání. Slavíkovo přesvědčení o přítomnosti metafyzického přesahu v každé „opravdové“ básni, i když třeba ne v celém díle daného autora, se promítá do souboru jeho statí *Modlitby básníků*, periodicky publikovaném v časopisech Vyšehrad a Katolický týdeník. Autorův záměr je zřejmý: odhalit sebemenší náznak toho, že báseň je osobním oslovením (oslavením?) Boha. I to je důkazem Slavíkovy snahy o důkladnější poznání literární historie a s tím související zproblematizování zavedených kategorií. Netvrdí, že zde představuje katolické autory, ani nevydává jejich dílo za ryze duchovní; jde mu spíš o zachycení jednotlivých veršů, v nichž nachází záblesk vyššího poznání, vnitřního pohledu do věčnosti, prosby k Bohu - podobných „definic“ zde lze užít velké množství, jde o poměrně neurčité pojmy. Ve spojitosti s tím se domnívám, že ani význam samotného titulu není jasně vymezen: modlitba je náboženskou věroukou chápána jako rozhovor s Bohem, a ten je čistě individuální: může být jakýkoli a o čemkoli. Nabízí se zde však otázka, zda pouhý pocit zmaru a konečnosti lidského života, pomíjivosti věcí světských nebo úzkostné vzepětí duše lze považovat za modlitbu, a tím báseň chybně interpretovat. K tomu může dojít i tehdy, jsou-li promluvy lyrického subjektu zaměňovány za promluvy

autora. Myslím, že takových případů je možné u Slavíka najít několik. Uvedme to na „modlitbě“ Karla Jaromíra Erbena.

Pochybnosti o Erbenově náboženském vyznání nebo jen momentálním duchovním pohnutí, jehož dokladem jsou pouze pasáže ze Svatebních košilí, jsou podle mého názoru oprávněné. Slavík argumentuje výňatky z textu Svatebních košilí, konkrétně večerní modlitbou mladé dívky, tedy literární postavy, ne samotného autora. V kontextu celé básnické sbírky Kytice se tento rozpor jeví ještě markantněji. Erbenovy balady čerpají z pověstí národních, lidové zkušenosti a tradice; ta je v našich zemích nepopíratelně křesťanská. Interpretovat její tematizování a zobrazování v literárních dílech jako samozřejmý důkaz autorovy religiozity je však podle mého názoru nadsazené, ne-li liché.

Ve výčtu Slavíkových „modlících se“ básníků se objevují jména jako A. Heyduk, E. Krásnohorská, K. Hlaváček, J. Vrchlický, J. Zeyer, J. Karásek ze Lvovic, A. Sova, O. Březina, I. Geisslová, K. V. Rais, P. Bezruč, V. Dyk a další. Toto téma tak tvoří pomyslný oblouk ke Slavíkovým předchozím statím o literatuře 19. století. Přestože autorovým záměrem bylo doplnit obraz některých básníků tak, jak jsme naznačili v úvodu k této podkapitole, zdá se, že i chronologie jeho pramenů tvoří jednotu – jedná se zde především o autory 90. let 19. století a počátku století následujícího.

7.1.2 Katoličtí autoři

Další podstatný tematický okruh tvoří díla katolicky a ruralisticky orientovaných autorů. Hlavní slovo mají Zahradníček, Deml, Čep, Reynek a Knap. Každá ze statí je však koncipována odlišně. Jana Zahradníčka spolu s V. Zavadou, Fr. Halasem a V. Holanem staví autor

do opozice k surrealisticko-poetistické vlně 20. let a zdůrazňuje její religiozitu, u Zahradníčka přímo katolickou. Demlovo dílo Slavík v podstatě nekomentuje, jde spíše o vzpomínky na jejich osobní setkání. O to šíře je pojednáno o tvorbě Jana Čepa a Bohuslava Reynka: Čep je představen jako překladatel díla Baringova, Stenvensonova, Hudsonova, Greenova, Andersonova a dalších; Reynek (v souvislosti s Čepovými překlady jeho konkurent) je nahlížen jako solitér, jehož údělem byla tvůrčí samota, politická izolace a čtenářský nezájem.

Mezi katolickými autory nechybí ani jméno Jaroslava Durycha, avšak v souvislosti s Jihoamerickými inspiracemi. Slavík sleduje tuto tematickou linii v české literatuře a dochází k následujícímu závěru: „[...] jihoamerické inspirace, které jsem zvolil, nejsou náhodné, zdá se mi, jako by sledovaly společnou duchovní linku. [...] tajemné tušení nádhery i hrůzy stvořeného světa, skrze jehož závoj prosvítá světelná krása onoho druhého, onoho skutečného ráje, který není z tohoto světa. Zároveň je tu zřejmé zahledění do apokalypsy lidských dějin, do jejichž závratného divadla, které se hraje jako *theatrum mundi*.” (Slavík 1996j) Vedle Durychova se tu objevuje i dílo J. Zeyera, A. Skoumala, J. Čepa, B. Reynka, Z. Šmída, F. Křeliny, Z. Kalisty, A. Vyskočila, Ch. Mastika - ty všechny Slavík nazývá katolickými autory. Tuto stať lze považovat za důkaz Z Slavíkova široce chápaného katolicismu a zároveň propojení mezi exotikou a domácí tradicí.

7.1.3 Prokletí básníci

Jak jsem již výše uvedli, jedním ze Slavíkových stěžejních témat jsou prokletí básníci, které Slavík charakterizuje slovy: „Vždycky mezi námi budou bytosti [...] zvláště zranitelné, bezbranné, takové, jež mají na

sobě naloženo křížů víc, než je běžné [...]“ (Slavík 1998)
Toto tvrzení je poměrně obecné a lze jej chápat individuálně. Podle Slavíkova pojetí lze mezi české „prokleté“ básníky zařadit J. J. Langra, V. Č. Bendla, K. H. Máchu, J. J. Kalinu, K. Sabinu, I. Geisslovou, F. Gellnera, V. Houdka, K. Berdycha, H. Liliu a v neposlední řadě i R. Weinera.

7.1.4 Propadliště paměti II

Z 90. let 20. století také pocházejí další statě ze souboru Propadliště paměti, který již charakterizovali v jedné z předchozích kapitol. Představuje jedno z mála Slavíkových počinů, jehož texty tvoří sourodý celek a vznikaly v časovém rozmezí více než dvaceti let. První statě vyšly roku 1972, poslední roku 1995.

7.2 RECENZE

Velkého rozmachu dosahuje v 90. letech Slavíkova recenzní činnost. Její proměna probíhá nejen v oblasti kvantity, ale také jejího zaměření. Díla tradičně katolických autorů, jako Čepovo, Durychovo a Zahradníčkovo, zůstávají na okraji Slavíkova zájmu, zatímco největší pozornost věnuje svým generačním druhům, spolu s kterými se řadí do tzv. rozptýlené generace. Zabývá se některými dalšími dosud publikujícími autory i debutanty.

Zastavme se u pojmu „rozptýlená generace“. Původní Slavíkův pracovní název byl „ztracená generace“, za nějž však sklídl kritiku Václava M. Wittnera, který odmítá považovat za ztracenou generaci, k níž řadí B. Pavloka, D. Pecku, R. Cola, I. Blatného, Č. Jeřábka, J. Skácela, M. Uhdeho a B. Nováka. Ivanu Slavíkovi oponuje slovy:

„Nic není ztraceno. Více! Vše se počítá. / Nic? Skutečné svědectví poezie, tento hluboký proud lidské pospolitosti, humoru a trpělivosti přece žije intenzivně nadále. Není to tedy ztracená a zapomenutá generace. Naopak!“ (Wittner 1990) Jako odpověď Slavík Wittnera obviňuje z nepochopení podstaty jeho příspěvku. *„[...] není to přece maličkost, jestli se celá jedna skupina autorů mohla [...] uplatnit veřejně jen okrajově a kuse. Tím jsem ovšem neříkal a neříkám, že je to generace trvale odepsaná, spíše naopak. [...] Jen je ji nutné do literatury vrátit.“* (Slavík 1990c) Tato krátká polemika nezůstala bez užitku: její hlavní přínos vidím v ujasnění výchozích pojmů a jmen autorů, o nichž se mluví. Posléze vznikl rozhlasový pořad o této problematice, na jehož základě Slavík zpracoval učební text *Rozptýlená generace*, určený pro studenty středních škol. Kromě výše jmenovaných autorů do něj zařadil i V. Vokolka, L. Nováka, L. Dvořáka, Z. Rotrekla, J. Rybu, K. Bochořáka, F. D. Mertha, I. Diviše, J. Suchého, A. Bartuška, E. Fryntu a další.

Problematiku rozptýlené generace, jejíž příslušníky *„spojoval křesťanský pohled na svět a umlčování komunistickým režimem“* (Slavík 1994), byl autor nucen neustále konkretizovat a zpřesňovat její vymezení. Polemizoval např. s B. Fučíkem (autorem doslovu k básnické sbírce Ladislava Dvořáka *Kainův útěk*), který řadí Dvořáka do prostoru mezi Halase a Zahradníčka; podle Slavíkova názoru patří tento básník stylově i generačně až do následujícího období.

Rozptýlenou generací není Slavíkova recenzní činnost vyčerpána. Reaguje i na díla jiných autorů; jmenovat zde všechny nepovažujeme za podstatné, jako příklad uveďme díla Jany Štroblové, Karla Dachovského,

Jiřího Staňka, Jaroslava Mazáče, Romana Szpuka, Zdeňka Lorence a Jaromíra Hořce.

Položme si otázku, zda lze ve Slavíkových recenzích tohoto období vysledovat jednotnou linii, která prozrazuje recenzentova kritéria hodnocení poezie. Slavík si je vědom naprosté originality každého básnického díla a respektuje ji, což dokládá svým přístupem. Přesto je zde patrná určitá obecná tendence: zpravidla se zajímá o poezii „přesahu“, hledající vnitřní, skrytou pravdu, tedy o tvorbu, jež prozrazuje (a mnohdy i přímo zachycuje) autorův duchovní boj o pravdivost jeho díla ve smyslu vítězství nad pokušením vnějších podnětů a povrchnosti. Pro Slavíkův náhled je příznačný titul recenze na básně J. Zelenky *Ukázat poezii, co stojí podstoupit duchovní bitvu*: „[...] urputné zápolení o přežití v duchovní bitvě. Vzestupy, pády, narážky, jinotajná přiznání a vyznání, zapřísahání a odřikání.“ (Slavík 1995c) Podobně charakterizuje *Neviditelný let* J. Kameníka a *Fatamorgány* Jany Štroblové: „[...] ty verše nejsou nic jiného než samomluva s ním [hlasem], prosebný pláč ve strašlivém tichu, úsilné tápání v propasti duše - hlas mystické zkušenosti.“; „[...] to je přesný portrét, zrcadlení doby niterného stavu, ke kterému se musela duše propálit a proklestit. Povrch shořel, je zameteno ohněm, je oproštěná.“ (1995d, 1991) Další Slavíkovou doménou je tvorba debutantů, k nimž nemusí patřit pouze příslušníci nejmladší generace. Jejich umělecký program v závislosti na společenské a kulturní situaci hodnotí jako návrat k podstatě bytí: „Jako by se před hrozbou zničení, zpusťování vnějšího i vnitřního musili uchýlovat zpět ke kořenům, nikoli nějaké rousseauovské přírodní utopie o nezkaženém člověku, ani k ruralistickým mýtům selství, ale k samotným pilířům a prazákladům bytí, které nelze

beztrestně porušovat." (Slavík 1996i). V některých kritických textech dostává slovo i Slavíkova básnická intuice - v recenzi na verše J. Mlejnka či R. Preisnera upozorňuje na nebezpečí převahy filozofických reflexí nad uměleckou imaginací.

Nebylo by však oprávněné domnívat se, že Slavík recenzuje pouze básnické sbírky a z nich jen ty, které odpovídají jeho uměleckému zaměření: zhodnotil i vydání Cyrilometodějského kalendáře na rok 1994 a almanachu Českolipsko literární; jeho recenze např. na texty *Praha* a *Intimní deník nehrdiny* J. A. Pitínského je zřetelně záporná: „[...] přečtěte si to sami, zajisté si všimnete, že v obou textech už nejde o žádnou mystifikaci slohem školácké kompozice, ale o akrobacii 'na laně, kde zřítiv se, nejsem', řečeno s Weinerem [...]“ (Slavík 1993h).

Ukazuje se tedy, že rozpětí Ivana Slavíka-recenzenta v 90. letech je velmi široké - ať už ve smyslu generačním či tematickém.

7.3 POLEMIKY

Devadesátá léta přinášejí také proměnu Slavíkovy polemické činnosti. Slavík-polemik se zviditelňuje v nejrůznějších diskusích - např. na téma směřování české literární tvorby, obrazu českého jazyka v minulosti, ale zapojuje se i do literárních sporů o konkrétní osobnosti. Přibližme zde nyní jeho nejpodstatnější polemické texty z tohoto období.

Polemiku *O té naší českosti aneb Bývali vůbec nějací Čechové?* na téma česko-německých vztahů napsal Slavík v roce 1998; reaguje v ní na rozhovor s J. Loužilem, otisknutý v Hostu. Slavík polemizuje s názorem, že Karel IV. byl „böhmischer König“ a

nepovažoval za důležité naučit se česky. Vybranými pasážemi z Vlastního životopisu Karla IV. dokazuje, že císař sice ve Francii češtinu zapomněl, ale brzy se ji z vlastního zájmu znovu naučil. Dále kriticky nahlíží na některá Loužilova tvrzení o vztahu Karla IV. k české kultuře a především k přemyslovské sňatkové politice, která upřednostňovala jiné zájmy před zachováním mateřštiny. Domnívám se, že v odstavci o obrozenském česko-německém básnictví Slavík nevědomky uniká od jádra problematiky a nechává se unést svým vlastním zaujetím pro toto téma. Vypočítává celou řadu spisovatelů česko-německého původu, kteří objevili svou mateřštinu právě v češtině. Nezůstává však pouze v lingvistické a literární oblasti: koriguje i Loužilův pohled na Bedřicha Smetanu, jehož přináležitost k české kultuře Loužil zpochybňuje tvrzením, že skladatel česky nikdy neuměl a vliv německé hudby na jeho tvorbu je značný. Ivan Slavík není odpůrcem vzájemné kulturní integrace evropských národů; z jeho polemiky lze vyčíst především obavu z podceňování národního jazyka a zpochybňování kořenů a role českého národa, kterou sehrál v historii západoevropské civilizace.

Stručná a výstižná je Slavíkova reakce na dílo Antonína Brouska *Nástin dějin české literatury pod zorným úhlem erotiky a sexuální*, otištěná v Literárních novinách v roce 1992. Cituji celý text: „Odporem až štítivým mě naplnila Brouskova sexi-erotická tiráda. Básnický je to bezcenné a obsahem: co si ten člověk myslí. Takhle cynicky psát o osudech tak tragických, jako bylo milostné fiasko např. Vrchlického? Srdečně Ivan Slavík.“ (Slavík 1992)

„Vzpomínám si, že jeden z nejpozoruhodnějších okamžiků v dějinách lidstva se odehrál na Hod boží svatodušní, když na hlavách apoštolů se objevily ohnivé

jazyky a oni pak vyšli promlouvat k zástupům - a světe div se - ty je pak slyšely hovořit v jakýchsi „abstrózních“ jazycích Partů, Médů, Elamitů, Kapadočanů atd. [...] Tato kulturní vzpomínka se mi vybavila po četbě jednoho z nejblbějších textů [...], jaké jsem v poslední době četl.“ (Slavík 1997a) Tolik úvodní část Slavíkova komentáře ke Komárkovu článku o holandizaci české kultury. Autor v ní ostře a v ironickém duchu, namířeném proti Komárkovi, předkládá obhajobu mateřského jazyka, kterou doprovází svými vlastními citáty z *Litanie na slovo vlast*. Nebudeme zde komentovat, do jaké míry je odvolávání se na své literární dílo relevantním argumentem či přínosem pro věc samotnou - zvláště není-li u tohoto autora výjimkou. Co však zcela jistě stojí za zmínku, je fakt, že Slavík je schopen i do polemiky o jazykové problematice zanést otázku křesťanství, která na první pohled podpírá jeho stanovisko (tvrzení: Panna Maria se zásadně zjevuje negramotným dítětem), při podrobnějším zkoumání však docházíme k přesvědčení, že probíraného tématu se netýká. V závěru autor manifestuje svou úctu k rodnému jazyku z pozice překladatele a ani zde se nevzdává ironického tónu: „A tak ani na stará kolena nehodlám upustit od převádění světové angličtiny, francouzštiny, němčiny, španělštiny, ruštiny a třeba i mayštiny do bezvýznamné abstrózní češtiny a používat ji nejen na ulici.“ (tamtéž)

Jako dominantní se v souvislosti Slavíkových pozdních polemik jeví spory o A. Jirásku (vedený v Literárních novinách, 1995) a K. Čapka (tamtéž, 1997).

Roku 1993 napsal Ivan Slavík předmluvu *Velký básník baroka* k básnické skladbě B. Bridela *Slavíček Vánoční*. Tu (spolu s dalšími texty jiných autorů) napadl o dva roky později A. Stich ve své rozsáhlé stati *Kopací míč Jirásek*. Oponuje v ní Slavíkovým tvrzením a zdůrazňuje,

že pobělohorská doba 17. a 18. století chápaná jako „doba temna“ je pouze tradičně (a v tomto případě mylně) spojována s dílem Aloise Jiráska. Podle Sticha pramení tato obecně přejímaná kliše z nesprávné interpretace Jiráskova díla. Při pozorném čtení docházíme k názoru, že Slavíkova reakce není v jádru polemická. Podporuje péči o staré barokní literární památky a vyzdvihuje přínos jejich vydávání. *„Čím více bude takových zjevení přibývat, mimochodem podílí se na nich i sám prof. Stich, například úplnějším a objektivnějším pohledem na Koniáše, tím bude stigmatizující název temno neudržitelnější.“* (Slavík 1995f) Protože další reakce ze strany A. Sticha není zaznamenána, lze Slavíkův příspěvek pokládat za uzavření této polemiky s alespoň částečným názorovým sblížením, o nějž se Slavík objasněním svého postoje pokusil.

Spor, odehrávající se o něco později na stránkách téhož periodika, zahájila M. Šulcová dopisem Ivanu Slavíkovi. Reaguje v něm na soubor *Tváře za zrcadlem* a obviňuje některé tehdejší katolické autory ze „štvanice“ na Karla Čapka. Slavík argumentuje tím, že o Čapkovi se nevybíravě vyjádřili jen V. Renč a K. Schulz, ostatní autoři psali pouze nezaujaté kritické studie. V souboru *Tváře za zrcadlem* Durycha brání před osočováním z klerofašismu (článek *Kdes byl, Karle Čapku?* mu byl připsán neprávem), jinak se zabývá pouze Durychovým literárním odkazem. Poté, co se do polemiky zapojují i další autoři (V. Durych a P. Kosatík), usiluje o návrat k objektivnímu rázu sporu a věcné argumentaci. Přesto v závěru zazní poslední ironická poznámka: *„Držel jsem se zpátky a zkrátka a nedopustil se emocionálních výpadů. Pravdou je ovšem, že dílo [...] J. Durycha [...] patří a bude patřit do české literatury stejně jako dílo*

K. Čapka. *Na tom žádné žlučovité útoky rozvášněných dam nic nezmění.*" (Slavík 1997b)

7.4 OBECNÉ ÚVAHY A KOMENTÁŘE O LITERATUŘE

Uvolnění společensko-politické situace po roce 1989 představuje pro mnohé spisovatele možnost zapojit se do veřejného kulturního života. To platí i v případě Ivana Slavíka. Poskytnutého prostoru využívá ke kritice předchozího režimu, ale dominantním tématem pro něj stále zůstává literární tvorba - a to v celém rozsahu tohoto pojmu.

Ivan Slavík se v nejrůznějších literárních anketách i úvahových a vzpomínkových statích představuje jako katolický autor - v jeho podání nejde o násilnou demonstraci „jediného správného“ životního postoje naroubovaného na literární tvorbu; je přesvědčen o přirozené koexistenci opravdové poezie (resp. umělecké tvorby) s křesťanskou vírou, a tak se nebrání ani širšímu zobecnění. Na otázku, co je to „katolická poezie“, odpovídá: *„To znamená mít v sobě jistý systém a řád hodnot, jistých úběžníků a vidění světa, které jsme přijali za své a které souhlasí s tisíciletým učením a posláním Církve. [...] V jistém smyslu je každá pravá poezie katolická, pokud podává hodnověrné svědectví o lidské existenci a o stvořeném světě.*“ (Slavík 1993i) Je zřejmé, že zde se mluví nejen o literatuře-textu, ale dostáváme se až k její samotné podstatě, jejím zdrojům. Vlastní „dělání“ literatury potom může mít nejrůznější podoby: někteří autoři využívají každého okamžiku inspirace (Vrchlický, Nezval), a potom je úkolem editora rozeznat hodnotné básně od „strusky“; někteří svou nedůvěru ve spontaneitu projevují každodenním „tvůrčím

tréninkem" (Hugo) a jiní se proslavili jako autoři „unius libri" (Baudelaire, Erben, Bezruč). „Domnívám se také, že dílo může být hotovo vlastně již před napsáním, nazíráno z nitra a z hloubi beze slov, a vlastní napsání je pak jeho rozvíjení do dimenze času a tvaru." (tamtéž)

Téma literární tvorby se objevuje i v některých dalších anketách, v nichž se Slavík vyjadřuje k otázkám autorského čtení, hranice umělecké svobody (podle jeho názoru vytyčené Desaterem), ideálního čtenáře a nejoblíbenější básně. Zastavme se krátce u posledního bodu: v úvodu jmenuje mnoho veršovaných skladeb i básnických sbírek, které pro něj znamenají literárně hodnotná díla, ale jako neoblíbenější uvádí *Poslední věci* Františka Gellnera (tuto báseň také uveřejnil v *Modlitbách básníků*).

Další texty z tohoto období jsou velmi subjektivní a mají vzpomínkový ráz: jedná se např. o statě *Můj regionalismus*, *Dopis o překládání*, *Třikrát?* a *Moje (první) vzpomínka na Staré Hrady*.

8. kapitola

KRITICKÁ REFLEXE

SLAVÍKOVY ESEJISTIKY A PUBLICISTIKY

Slavíkova esejistická činnost, charakterizována několik desetiletí ponejvíce svou fragmentárností, byla kriticky zhodnocena až po vydání tří souborů jeho esejů v 90. letech. Reakce na jednotlivé publicistické příspěvky nebyly zaznamenány. Proto před úvahou nad kritickými ohlasy uvedme knihy, které vyšly takřka až na sklonku autorova života a které jsou předmětem značně odlišných názorů.

V roce 1993 byl vydán souborů esejů o světové literatuře s názvem *Rozklenout srázné* (ed. P. Krška). Většina zde obsažených statí tvořila doprovod ke Slavíkovým knižním překladům; jedná se o autory celosvětově uznávané (Ch. Baudelaire, P. Claudel, E. A. Poe, Novalis a další) i ty pozapomenuté nebo českému čtenáři málo známé (např. G. Mistralová, J. Laforgue, A. A. Fet). Dalším počinem v této oblasti (tentokrát v edici M. Trávníčka) bylo vydání souboru studií o české literatuře s titulem *Viděno jinak - prokletí, zapomínání a přehlédnutí autoři české literatury* (1995); cílem tohoto souboru je představit Slavíkův odlišný přístup k dějinám literatury na základě osobité interpretace uměleckých děl. O rok později vychází poslední souhrn esejistických studií nazvaný *Tváře za zrcadlem* (editorem je sám autor); největší prostor je zde vyhrazen českému

romantismu, celkové tematické rozpětí však sahá od Alexandreidy až po dílo Vladimíra Vokolka.

Ivan Slavík-esejista je vnímán značně kontroverzně. Jedním z nejproblematičtějších a hojně diskutovaných bodů je „jinakost“ úhlu jeho pohledu, jím samotným záměrně demonstrována i titulem jednoho z výborů. Pojem „jinakost“ nepostihuje výhradně ideovou a tematickou stránku jeho esejů, ale i vyjadřovací prostředky, metodiku práce, kompozici. Někteří literární kritikové registrující Slavíkovu esejistiku se shodují v názoru, že nový pohled nemusí být zaručeně přínosný, právě naopak: mnohdy může být - např. při nedostatečném respektování literárněhistorického vztahu osobnost-dílo-dějiny - tento přístup zavádějící. K tomu Luboš Merhaut (1996) uvádí, že autor *„při kresbě [...] ‚pravé‘ tváře cituje nerozsáhlé výseky, i jednotlivé verše nebo jejich části, které pak znovu spojuje; ze střípků pak sestavuje nový básníkův obraz“*, což vede *„k rozporuplným výsledkům, může podněcovat zájem, ale i zavádět.“* Atomizaci některých literárních okruhů, která může vést k nesprávné interpretaci literárního díla, a neucelenost Slavíkova vidění kritizuje také Milan Exner ve své stati *Ivan Slavík a problém dějin literatury* (1996). Odlišně definuje Slavíkovo pojetí Ladislav Šerý; tvrdí, že je *„uvězněno v tradici křesťanské kritiky, poněkud pateticky vzývající básníka jako zvěstovatele nejen utrpení, ale zejména pravdy a naděje.“* (1994) Podle jeho názoru tato měřítká a požadavky korumpují básnickou tvorbu a také jí zabraňují v dalším vývoji a zbavují účinnosti, protože *„krása, talent a dokonalost“* už několik desetiletí nejsou mírou všech hodnot.

Kladnými kritikami je Slavík chápán jako svědomitý literární archeolog. Jednou z nich (a do jisté míry i odpovědí na poslední zmiňovanou stat) je i příspěvek

Víta Urbana (1996), jehož autor z pozice Slavíkova obránce „odhaluje“ jediné východisko všech dosavadních protislavíkovských kritik: *„To, co má být zpochybněno, není vlastně odbornost či faktická stránka věci, nýbrž pevný příklon ke křesťanské tradici.“* Vyzdvihuje Slavíkuv přínos v tom, že nabízí nové, objevené čtení literatury. Ostatní oceňují jeho podíl na přehodnocování literárních dějin, narušování daných schémat a na prezentování nové interpretace (Vacík, Kudrnáč, Křepelka). Principiální otázka, zda neobvyklý básnický pohled, konkurující ustálenému pojetí literární vědy, otevírá nové interpretační možnosti, nebo představuje pouze nezdařilý, vědecky nepodložený pokus, zůstává položena, ale neuzavřena.

Uvažujeme-li o hodnocení Slavíkovy esejistiky odbornou veřejností, je třeba také zmínit otázku, k níž tato kritika vybízí; je sice implicitní, ale zdaleka ne podružná: může být básník literárním vědcem? Pokud ano, jak to ovlivňuje jeho tvorbu? Ani vyjádření k této problematice není jednotné. Na jedné straně je uznáván *„intuitivní ponor“*, *„napětí mezi básnickým a vědeckým poznáním“* (Šajtar 1996), *„smysl pro křehkou jedinečnost básnického tajemství“* (Heřman, 1993), Slavíkuv básnický duch je považován za obohacující zdroj pro jeho dílo esejistické (Křepelka 1997) a autorův „jiný“ přístup je uváděn do souvislosti se schopností *„básnického čtení“*, která je mnoha literárním kritikům odepřena (Trávníček 1996); na druhé straně je s určitou dávkou ironie odmítán *„mýtus víry, jenž [...] je těsně spjat s mýtem poezie, tedy „pravé poezie“, který s oblibou pěstují kritici sami píšící verše a který pracuje jako každý mýtus s principy tajemna a výlučnosti.“* (Šerý 1994) Je tedy zřejmé, že mezi kritiky převažuje hodnocení kladné: básnická obraznost, umělecky citlivý a zároveň pronikavý

přístup ke zkoumané látce a osobní zkušenost básnické tvorby jsou považovány spíš za výhodu než za překážku.

Příznačným rysem Slavíkových prací, který jsme již zmínili v předchozích kapitolách, je záliba v líčení fyziognomických vlastností básnických osobností; mnohdy se také neubrání vytváření spojnic mezi osobnostní charakteristikou básníka a jeho uměleckým dílem. Tento fakt komentuje Exner slovy: *„Literárnímu vědci by [...] neměl splývat individuální osud tvůrce s intencí jeho díla. Byl-li občanský osud J. J. Langra tragický, neopravňuje mne to k tomu, abych označil České krakováčky za rozervaneckou poezii. Krakováčky harmonizují smutek, jak to dělal lidový zpěvák, v jehož šlépějích jdou.“* Šerý nachází ve Slavíkových pracích didaktičnost a sklon k biografickému pohledu. Nutno uznat, že zjednodušených závěrů se Slavík ve svých esejích nezřídká dopouští.

Jedním z mála názorů, na němž se kritikové vesměs shodují, je položení důrazu na Slavíkovy znalosti literárních dějin. Jeho komplexní pohled na kontext doby je nepřehlédnutelný a zásadní pro pochopení jednotlivých děl z daného období pocházejících (Mertl 1993; Šajtar 1996 a další). Někteří z nich upozorňují na souvislost s jeho překladatelskou činností, která přispěla k rozšíření autorových faktických znalostí a hlubších souvislostí (např. Janata 1996): *„Podrobná znalost české i světové poezie umožňuje Ivanu Slavíkovi vést paralely i mezi časově odlehlými básněmi a básníky bez obvyklé náhodnosti a povrchnosti.“*

Na závěr doplníme tuto tematiku o drobné připomínky, které se však v podstatě – podle mého názoru – týkají stále téhož problémového okruhu. Slavíkovi je vytýkána subjektivita a neterminologické vyjadřování (Šajtar), zaměňování pojmů a jiné výrazové nepřesnosti (Exner).

Zde je nutno připomenout, že Slavík neklade na své dílo požadavky literárněvědné studie, ale eseje (jak je uvedeno v jednotlivých souborech), v němž se prolínají faktické, objektivní informace s autorovým vlastním hodnocením. Domnívám se, že kritika mířená tímto směrem je tedy neoprávněná.

9. kapitola

ZÁVĚR

Různé podoby literárních aktivit se v tvorbě jednotlivých osobností zpravidla prolínají. Nejinak je tomu v díle Ivana Slavíka. Chronologické uspořádání je dokladem koherence jeho tvorby, především vzájemného ovlivňování překladů, esejů a edicí. Slavík-básník se od 50. let zaměřuje také na nepůvodní tvorbu překladovou, kterou lze chápat jako podnět pro následující eseje o světové literatuře; podobné spojnice nacházíme i mezi jeho činnostmi ediční a esejistickou, částečný vliv je patrný i v tvorbě básnické, kterou jsme se v této práci pokusili nastínit. Široký celoevropský kontext mu umožňuje nahlížet na dějiny české literatury s komparativním přístupem, a nezřídka tak nacházet souvislosti dříve neznámé.

V jednotlivých obdobích vystupují do popředí jeho tvorby určité tematické celky, jiné zůstávají okrajové - jejich souhrn však představuje Ivana Slavíka coby všestranného hledače „jiné“ podoby literatury. Dominantními okruhy jsou americká předkolumbovská literatura (60. a 70. léta 20. století), světový a posléze český romantismus (60., 80. léta 20. století), čeští básníci 90. let 19. století a s nimi související objev díla Irmý Geisslové a Hermora Lilií (od 70. let 20. století) a v pozdním období 90. let jsou to příslušníci Slavíkovy (tzv. rozptýlené) generace. Paradoxní otázkou zůstává, co vedlo Slavíka k tomu, že

svým favorizovaným autorům, jakými bezesporu byli Erben a Březina, věnoval ve svých esejích minimální prostor. Dalšímu z nich, Richardu Weinerovi, věnoval převážně statě vzpomínkové a pouze jednu literárněhistorickou. Zde však nacházíme jinou formu inspirace, a to přímo ve Slavíkově poetice: jeho první básnická sbírka Snímání je poznamenána právě Weinerovým vlivem.

Slavíkův mnohostranný zájem překračuje hranice literatury samotné. Příspěvky týkající se malířství (Kosárek, Preisler, Opolský, Červinka, Pečinka), hudby (Berlioz) i dějepisu (dějiny Hořovicka) nejsou v jeho tvorbě výjimkou. Tyto dílčí statě nepředstavují odbočky, které by se Slavíkovým zaměřením nesouvisely, právě naopak: Slavík jimi vytváří spojnice mezi literaturou a ostatními uměleckými a vědními obory.

V souvislosti s již zmíněným „jiným pohledem“ je třeba připomenout Slavíkovo polemické zaměření v užším smyslu (především v 90. letech se zapojoval do nejruznějších literárních sporů), ale zvážit i jeho širší dosah: s mírnou nadsázkou lze Slavíkovo dílo chápat jako polemiku nejen s oborovými kolegy, ale především s dosavadním pojetím literární historie, které je podle jeho názoru založeno na petrifikovaném a neměnném systému klasifikace literárních děl. Návratem k samotnému textu a jeho nové interpretaci dochází k obohacení a prohloubení myšlení o literatuře, která je podle Slavíkova mínění souborem textů žijících samostatným životem a schopných stále nových impulsů.

Obraz Ivana Slavíka-esejisty se v počátcích jeho tvorby jeví jako do jisté míry bipolární: autor statí *Jan Čep, spisovatel křesťanský* a *Stanovisko křesťanského humanismu* se zaměřuje především na katolické básníky, ale věnuje pozornost i Baudelairovi a později i českým prokletým básníkům. Toto vymezování je založeno na

principu stálého uvědomování fyzického a intelektuálního zmaru, který je však překonáván vírou a především vědomím spásy. Duchovní hodnoty jsou podle jeho názoru je tedy nutno hledat i v poezii, která zpřítomňuje metafyzický přesah, ale zároveň se brání označení „katolická“.

Další možnosti zkoumání navazujícího na tuto práci vidím v uspořádání Slavíkových nepublikovaných rukopisů a textů vydaných v samizdatu, které mohou zde předloženou koncepci doplnit, a rozšířit tak poznatky o esejistické a publicistické činnosti Ivana Slavíka.

10. kapitola

Soupis citované a reflektované primární a sekundární literatury

S ohledem na kompozici práce je primární literatura řazena chronologicky, sekundární literatura abecedně.

Slavík, Ivan:

- 1947 Kritiku katolickou! *Vyšehrad*, roč. 2, č. 14-15, s. 227.
- 1947-1948 Stendhal, Kainar, Pavlok. *Akord*, roč. 14, s. 78-80.
- 1967 Střípky k překládání poezie. *Orientace*, roč. 2, s. 85-89.
- 1968a Malíř slova. *Nové knihy*, č. 17, s. 1.
- 1968b Návraty k básníkům. *Sešity pro mladou literaturu*, roč. 3, č. 17, s. 44-45.
- 1969 Hlas jedné vzdálené kultury. In: Sláva a pád Tenočtitlanu. Praha, Odeon, s. 7-33.
- 1970 Irma Geisslová. *Texty*, roč. 2, č. 1, s. 21-22.
- 1971 (ed.) Jedy a léky devadesátých let. In: Zpívající labuť. Zapomenutí básníci devadesátých let. Praha, Odeon, s. 7-19.
- 1976 Několik slov o mayském písemnictví. In: Popól Vuh. Praha, Odeon.
- 1983 Dvě bibliofilie a jeden goethovský příspěvek. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze*, č. 4, s. 115-117.
- 1984a Cesta za Richardem Weinerem aneb Nejkrásnější bibliofilie. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze*, č. 4, s. 112-114.
- 1984b Tři bibliofilie – Několik autorů. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze*, č. 3, s. 88-90.
- 1986a Cesta za modrým květem. In: *Českolipsko literární*, sv. 7, s. 69-82.
- 1986b Hledání modrého květu. *Nové knihy*, č. 16, s. 3.
- 1986c Berlioz... *Nové knihy*, č. 23, s. 3.
- 1986d Svatopluk Čech intimní. *Nové knihy*, č. 31, s. 3.
- 1987a Knihy mého života. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze*, č. 4, s. 98-101.
- 1987b Irma Geisslová a lumírovci, především Zeyer. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze*, č. 1, s. 22-25.
- 1987c Přece jen Havran! *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze*, č. 4, s. 122-123.
- 1988 Romantické před Máchou, kolem Máchy a po Máchovi (Hledání modrého květu českého romantismu). In: *Marginálie*, 1985-1988. Red. Pravoslav Kneidl. Praha, Spolek českých bibliofilů a Památník národního písemnictví, s. 1-54.
- 1988a Havran. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze*, č. 3, s. 90.
- 1990a Stanovisko křesťanského humanismu. *Souvislosti*, roč. 1, č. 3, s. 96-98.
- 1990b Imaginární interview. *Souvislosti*, roč. 1, č. 3, s. 101-104.
- 1990c Ještě k té ztracené generaci. *Lidová demokracie*, roč. 46, č. 257, s. 5.
- 1991 Fatamorgány. *Lidová demokracie*, roč. 47, č. 262, s. 4.
- 1991-1992 Postřehy a poznámky k Máchovi. *Akord* 17, č. 9, s. 23-28.
- 1992 Ad: Antonín Brousek: Nástin dějin české literatury pod zorným úhlem erotiky a sexuálna. *Literární noviny*, roč. 3, č. 38, s. 2.
- 1993a Aloysius Bertrand: Kašpar noci. 26. In: Rozklenout srázné. Olomouc, Votobia, s. 26.
- 1993b Francois de Maynard. In: Rozklenout srázné. Olomouc, Votobia, s. 24.
- 1993c Aztécká lyrika. In: Rozklenout srázné. Olomouc, Votobia, s. 152.

- 1993d Básnička samoty a družnosti. In: Rozklenout srázné. Olomouc, Votobia, s. 176-183.
- 1993e Paul-Jean Toulet. In: Rozklenout srázné. Olomouc, Votobia, s. 59-64.
- 1993f Kdo byl Laforgue. In: Rozklenout srázné. Olomouc, Votobia, s. 43-51.
- 1993g Překladaatelův Baudelaire. In: Rozklenout srázné. Olomouc, Votobia, s. 28-34.
- 1993h Intimní deník nehrdiny. *Lidová demokracie*, roč. 49, č. 289, s. 9.
- 1993i „Generační“ rozhovor. (I. Slavík, P. Borkovec) *Iniciály*, roč. 4, č. 32, s. 57-58.
- 1994 Ladislav Dvořák, básník z rozptýlené generace. *Mladá fronta Dnes*, roč. 5, č. 234, s. 19.
- 1995a Neznámá I. G. In: Viděno jinak. Brno, Vetus Via, s. 89-101.
- 1995b Tajný básník. In: Viděno jinak. Brno, Vetus Via, s. 133-151.
- 1995c Ukázat poezií, co stojí podstoupit duchovní bitvu. *Mladá fronta Dnes*, roč. 6, č. 65, s. 19.
- 1995d Kameníkův neviditelný svět. *Český týdeník*, roč. 1, č. 86, s. 13.
- 1995e Básník miniatur a devadesátá léta. In: Viděno jinak. Brno, Vetus Via, s. 112-126.
- 1995f Ad: Kopací míč Jirásek: Poznámka k Jiráskovi. *Literární noviny*, roč. 6, č. 19, s. 7.
- 1996 Můj regionalismus. *Souvislosti*, č. 2/3, s. 60-63.
- 1996a Zakuklený romantik. In: Tváře za zrcadlem. Praha, Vyšehrad, s. 77-79.
- 1996b První česká balada? In: Tváře za zrcadlem. Praha, Vyšehrad, s. 22-24.
- 1996c Dva apokalyptikové. In: Tváře za zrcadlem. Praha, Vyšehrad, s. 27-29.
- 1996d Sabina a Turinský. In: Tváře za zrcadlem. Praha, Vyšehrad, s. 55-59.
- 1996e Byl to básník? In: Tváře za zrcadlem. Praha, Vyšehrad 1996, s. 25-26.
- 1996f Máchův mladší současník z Českolipska. In: Tváře za zrcadlem. Praha, Vyšehrad, s. 80-100.
- 1996g Menší romantik. In: Tváře za zrcadlem. Praha, Vyšehrad, s. 60-61.
- 1996h Romantikův portrét romantiků. In: Tváře za zrcadlem. Praha, Vyšehrad, s. 33-35.
- 1996i Dva básnické debuty a něco navíc. *Český týdeník*, roč. 2, č. 113, s. 13.
- 1996j Jihoamerické inspirace. *Host 3/4*, s. 171-181.
- 1997a Kritická námitka Ivana Slavíka. *Prostor*, č. 39/40, s. 295-296.
- 1997b Ad: Brána věčnosti od M. Šulcové alias Odpověď autorky p. I. Slavíkovi, V. Durychovi a P. Kosatíkovi na jejich kritiku v Literárních novinách... *Literární noviny*, roč. 8, č. 46, s. 5.
- 1998 I česká literatura má své prokleté. In: Čeští prokletí básníci. Brno 1998.
- (AL) (1998): Hic sunt leones – v české literatuře. *Alternativa nova* roč. 4, č. 8, s. 383-384.
- Dostálová, Anna (2003): Básník Ivan Slavík žil půl století v Hořovicích. *Mladá fronta Dnes*, roč. 14, č. 3, s. D6.
- Dvořák, Miloš (1947-1948): Stendhal, Kainar, Pavlok a Slavík. *Akord*, roč. 14, s. 142-144.
- Exner, Milan (1996): Ivan Slavík a problém dějin literatury. *Tvar*, roč. 7, č. 5, s. 21.
- Fiala, Jan (1995): Nad Temnem po osmdesáti letech. *Literární noviny*, roč. 6, č. 19, s. 7.
- Forbelský, Josef (2003): Dlužnická poznámka. *Katolický týdeník*, roč. 14, č. 7, příloha Perspektivy, č. 2, s. 7.
- Fučík, Bedřich (1995): Setkávání a míjení. Praha, Melantrich.
- Haman, Aleš (1996): Vidět totéž jinak. *Literární noviny*, roč. 7, č. 12, s. 7.
- Harák, Ivo (1996): Delikátní souvztažnosti. *Lidové noviny*, roč. 9, č. 212, s. 11.

- Harák, Ivo (1996): Ivan Slavík vidoucí. *Lidové noviny*, roč. 9, č. 168, příloha Nedělní LN, č. 29, s. 14.
- Harák, Ivo (1997): Nad Propadlištěm paměti. *Lidové noviny*, roč. 10, č. 30, s. 11.
- Heřman, Zdeněk (1993): Ach ano, rozklenout ... *Tvar*, roč. 4, č. 39-40, s. 22.
- Chuchma, Josef (2003): Obrana Kaisra s Lábusem a ještě o Ivanu Slavíkovi. *Mladá fronta Dnes*, roč. 14, č. 15, s. B8.
- Janata, Michal (1996): Básnické tváře za zrcadlem. *Český týdeník*, roč. 2, č. 165, s. 11.
- Jurkovič, Ladislav (1996): Z dějin i přítomnosti země za Karpatami. *Alternativa nova*, roč. 3, č. 4, s. 221.
- Komárek, Karel (1993): Ivan Slavík, Rozklenout srázné. *Katolický týdeník*, roč. 4, č. 39, příloha Perspektivy, s. 7.
- Křepelka, Karel (1997): Trojí bilancování Ivana Slavíka aneb Tušení poézie. *Host*, roč. 13, č. 1, s. 106-107.
- Kudrnáč, Jiří (1996): Podnětná knížka ryzího kritického vidění. *Host*, roč. 12, č. 3/4, s. 255-256.
- Kvaček, Robert (1996): Viděno jinak: Proč ne? *Nové knihy*, roč. 36, č. 9, s. 2.
- Med, Jaroslav (1993): Chvála malého nakladatelství. *Literární noviny*, roč. 4, č. 36, s. 6.
- Med, Jaroslav (1995): Ivan Slavík – „Ze země semen do země křížů“. In: Spisovatelé ve stínu. Praha, Zvon.
- Merhaut, Luboš (1996): Problémy s oživujícím čtením. *Česká literatura*, roč. 44, č. 4, s. 436-439.
- Mertl, Věroslav (1993): Eseje Ivana Slavíka „Rozklenout srázné“. *Proglas*, roč. 4, č. 8, s. 70.
- (mv) (1997): Zahradníčková cena Ivanu Slavíkovi. *Nové knihy*, roč. 37, č. 8, s. 2.
- Nejedlý, Jan (1996): Třaskavina vybuchla, poezie žije dál. *Nové knihy*, roč. 36, č. 38, s. 8.
- Novotný, Vladimír (1993): Harmonické eseje. *Mladá fronta Dnes*, roč. 4, č. 162, s. 11.
- Novotný, Vladimír (1996): Proklínání, zapomínání, přehlížení autoři. *Práce*, roč. 52, č. 9, s. 13.
- Pavlok, Bohumil (1947): Ještě katolická kritika. *Akord*, roč. 13, č. 9-10, s. 366-372.
- Petříček, Miroslav (1993): Poezie vzdorující době. *Nové knihy*, č. 28, s. 3.
- Pincová, Zdeňka (1997): Co odkázali nám i budoucím? *Slovo*, roč. 89, č. 13, s. 13.
- Pletzer, Karel (1994): Svatý a popíraný, milovaný a vysmíváný. *Výběr*, roč. 31, č. 1, s. 67-69.
- Rafaja, František (1990): „Umlčování“. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze*, č. 3/4, s. 67-73.
- Ryšavý, Jaroslav (1947): Úspěšný život? In margine Stendhalova díla. *Akord*, roč. 14, č. 7, s. 265-272.
- Sak, Robert (1995): Básníkovy slovo k historii. *Český týdeník*, roč. 1, č. 94, s. 13.
- Samšíňák, Karel (1988): A přece Krkavec! *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze*, č. 2, s. 60-61.
- Slavík, Ivan (1998): Básnické dílo I. Brno.
- Slavík, Ivan (1999): Básnické dílo II. Brno.
- Slomek, Jaromír (1996): Knihovnička LN. *Literární noviny*, roč. 7, č. 26, s. 16.
- Slovník českých spisovatelů*. Kolektiv autorů pod vedením V. Menclové, B. Svozila, a V. Vaňka. Praha 2000.
- Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Praha 1998.
- Soldán, Ladislav (1996): Skryté tváře a skryté dějiny literatury. *Rovnost*, roč. 6, č. 184, s. 13.
- Stich, Alexandr (1995): Kopací míč Jirásek. *Literární noviny*, roč. 6, č. 13, s. 1,6.

- Strakoš, Martin (1997): Ivan Slavík – Tváře za zrcadlem. *Moravskoslezský den*, roč. 8, č. 58, s. 11.
- Studnička, Pavel (1996): Kniha o skrytých autorech. *Katolický týdeník*, roč. 7, č. 44, s. 9.
- Šajtar, Drahomír (1997): Cena Jana Zahradníčka 1997 básníku Ivanu Slavíkovi. *Alternativa nova*, roč. 3, č. 9, s. 496.
- Šajtar, Drahomír (1996): Dvě knížky literárněhistorické? *Alternativa nova*, roč. 3, č. 1, s. 34.
- Šajtar, Drahomír (1996-1997): Rozptýlená generace? *Alternativa*, roč. 3, č. 6, s. 299-303.
- Šerý, Ladislav (1994): Eseje o světové literatuře. *Svět literatury*, č. 7, s. 107-108.
- Šibrava, Vladimír (1995): Žil tu a díval se. *Nové knihy*, č. 20, s. 2.
- Štolba, Jan (1999): Ad: Ivan Slavík – Tajemný básník Hermor Lilia. *Host*, roč. 15, č. 7, s. 2.
- Trávníček, Mojmír (1993): Ivan Slavík, básník křesťanský. *Prohlas*, roč. 4, č. 4, s. 40-44.
- Trávníček, Mojmír (1993): Srázy světové poezie. *Lidová demokracie*, roč. 49, č. 181, s. 4.
- Trávníček, Mojmír (1993): Symfonie Jiřího Kuběny. *Box*, č. 4, s. 134.
- Trávníček, Mojmír (1996): Viděno jinak (rozhovor). *Prohlas*, roč. 7, č. 1/2, s. 63-64.
- Urban, Vít (1996): Viděno jinak „bez škrabošky jinakosti“. *Střední Evropa*, roč. 12, č. 61, příloha Glosář, s. V-VI.
- Vacík, Miloš (1996): Vzácná těžba literární archeologie. *Nové knihy*, roč. 36, č. 24, s. 2.
- (voj) (1996) Co víme o někdejších tvářích za zrcadlem? *Práce*, roč. 52, č. 249, s. 13.
- Wittner, Václav (1990): Ztracená generace? *Lidová demokracie*, roč. 46, č. 227, s. 5.
- Zedníková, Jitka (1996): Plné pulty. *Uni*, roč. 6, č. 2, s. 26.
- Žantovský, Petr (1994): Kulturní marginálie 6/1994. *Svobodné slovo*, roč. 50, č. 265, s. 7.

11. kapitola

Bibliografický soupis esejistické a publicistické tvorby Ivana Slavíka

Vzhledem ke koncepci diplomové práce je Slavíkova esejistická a publicistická činnost v tomto bodě rozdělena do čtyř základních oddílů, které jeho tvorbu charakterizují. V rámci jednotlivých oddílů je zachováno chronologické řazení.

Tento soupis je vzhledem k množství a nedostupnosti některých příspěvků (popř. nespolehlivosti bibliografických údajů) pouze výběrovou pracovní verzí.

ESEJE, LITERÁRNĚHISTORICKÉ STUDIE, PŘEDMLUVY, DOSLOVY,

PROSLOVY

Sté výročí Corbièrovo. *Vyšehrad* 1/1946, č. 18, s. ?

Francois de Maynard. *Vyšehrad* 1/1946, č. 30-31, s. ?

Dluh nezaplacený. *Vyšehrad* 2/1947, č. 1, s. 13.

Jan Čep, spisovatel křesťanský. In: *Almanach Kmene 1948*. Uspoř. Kamil Bednář. Praha, Klub moderních nakladatelů Kmen 1948, s. 185-190.

Zapomenutí a opomíjení. *Listy Klubu přátel poezie* 1964, s. 10-11.

Gaučo v literatuře. *Latinská Amerika* 3/1964, č. 1, s. 32-38.

Slovo o Otakaru Theerovi. *Plamen* 1965, č. 3, s. 55.

Paul-Jean Toulet. In: Toulet, Paul-Jean: *Kam odcházíš, kráso?* Praha, Mladá fronta 1965.

Poutník německého romantismu. In: Eichendorff, Josef von: *Věčný poutník stesk*. Praha, Mladá fronta 1966.

Básník smrti. In: Novalis: *Květinový prach*. Praha, Mladá fronta 1967. (napsáno 1966)

Hlas jedné vzdálené kultury. In: *Sláva a pád Tenočtitlanu*. Praha, Odeon 1969. (napsáno 1967)

Dělník slova. In: Bunin, Ivan: *Hořký dým paměti*. Praha, Mladá fronta 1968. (napsáno 1967)

Setkání s Březinou. In: *Stavba ve výši*. Red. Jaroslav Novák. Brno, Blok 1970, s. 218-221. (napsáno 1967)

Návraty k básníkům. *Sešity pro mladou literaturu* 3/1968, č. 17, s. 44-45.

Hermor Lilia. *Sešity pro mladou literaturu* 3/1968, č. 17, s. 45.

Poznámky k Bridelovi. *Křesťanská revue* 35/1968, č. 5, s. 112-116.

Básník miniatur a devadesátá léta. Úvod in: Opolský, Jan: *Představení v soumraku*. Uspoř. Ivan Slavík. Praha, Odeon 1968, s. 7-23.

Setkání s Claudelem. *Literární noviny* 4/1993, č. 14, s. 12. (napsáno 1969)

Claudel a Aischylova Oresteia. *Supraphon revue* 1969.

Básniřka samoty a družnosti. Doslov in: Mistralová, Gabriela: *Vzkazy*. Praha, Odeon 1970.

Irma Geisslová. *Texty* 2/1970, č. 1, s. 21-22.

Dva básníci krajin a nálad. *Texty* 2/1970, č. 6, s. 21-22.

Duch má své srázy. Doslov in: Hopkins, G.M.: *Zánik Eurydiky*. Praha, Mladá fronta 1971. (napsáno 1970)

Jsem litevský básník. In: Lubicz-Milosz, O.V. de: *Divoký sad vzpomínek*. Praha, Mladá fronta 1975. (napsáno 1971)

- Jedy a léky devadesátých let. (Též pod názvem: Neznámá devadesátá léta) Předmluva in: *Zpívající labuť. Zapomenutí básníci devadesátých let*. Uspoř. Ivan Slavík. Praha, Odeon 1971, s. 7-19.
- Hálek lyrik. Doslov in: *Srdce písněmi dotýkané*. Uspoř. Ivan Slavík. Praha, Mladá fronta 1974, s. 131-149.
- Tajemné příběhy. Předmluva in: *Tajemné příběhy v české krásné próze 19. století*. Praha, Odeon 1976, s. 7-23. (Také doslov in: *Příběhy temnot v české literatuře XIX. A XX. století*. Brno, Host 1999, s. 257-267.)
- Několik slov o mayském písemnictví. Úvodní studie in: Popól Vuh. Praha, Odeon 1976.
- Překladatelův Baudelaire. In: Baudelaire, Charles: *Květy zla*. Praha, Mladá fronta 1977.
- Tajný básník. Úvodní studie in: Lilia, Hermor: *Verše tajného básníka*. Uspoř. Ivan Slavík. Praha, Památník národního písemnictví pro Spolek českých bibliofilů 1982, s. 7-27 (psáno 1977-1980)
- Neznámá I.G. Doslov in: Geisslová, Irma: *Zraněný pták*. Uspoř. Ivan Slavík. Hradec Králové, Kruh 1978, s. 160-179.
- Kdo byl Laforgue. In: Laforgue, Jules: *Sólo luny*. Praha, Mladá fronta 1981. (napsáno 1979)
- Básník (Mörike). In: Mörike, Eduard: *Proč bolíš, radosti?* Praha, Mladá fronta 1979.
- Za Adolfem Kroupou. Doslov in: Kroupa, Adolf: *Mlžné galaxie*. Brno, Petrov 1995. (naps. 1981 a 1995)
- Dvojí sbohem. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1982, č. 3, s. 84-85.
- Jedno výročí – Bohuslav Reynek. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1982, č. 4, s. 109-111.
- Tajemství anonymity aneb Hermor Lilia. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1982, č. 2, s. 44-47.
- Nedoceněný mistr. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1982, č. 4, s. ?
- Jan Maria Tomeš sedmdesátiletý. (Prosloveno na Tomšovu večeru v Národním muzeu 1983)
- Před 70 léty zemřel Vilém Mrštík (1863 – 1912). *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1983, č. 1, s. ?
- Klenot – J. Heyduk: Nikdy víc. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1983, č. 3, s. 74-76.
- Baladická krajina Klostermannova. *Nové knihy* 1984, č. 5, s. 2.
- Kámen v základech. *Nové knihy* 1984, č. 11, s. 3.
- Menší romantik. *Nové knihy* 1984, č. 51, s. ?
- Přiznání k básníkovi. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1984, č. 1, s. 15-17.
- Cesta za Richardem Weinerem aneb Nejkrásnější bibliofilie. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1984, č. 4, s. 112-114.
- Skrytá tvář Svatopluka Čecha. In: *Marginálie, 1980-1985*. Red. Karel Cvejn. Praha, Spolek českých bibliofilů a Památník národního písemnictví 1985, s. 36-46; později tato stať přepracována, rozšířena a otištěna ve výboru *Viděno jinak*, Brno 1995.
- Klíčová báseň. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1985, č. 1/2, s. 6-7.
- Lyrikovo výročí. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1985, č. 1/2, s. 11-13.
- Osmdesát. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1985, č. 3/4, s. 69.
- Byl to básník? *Nové knihy* 1985, č. 13, s. 3.
- Dvakrát „co je poezie“. *Nové knihy* 1985, č. 18, s. 3.
- Romantikův portrét romantiků. *Nové knihy* 1985, č. 24, s. ?
- První česká balada? *Nové knihy* 1985, č. 27, s. 3.
- Z rodu prokletých. *Nové knihy* 1985, č. 32-33, s. 3.

- Prorocká duma. *Nové knihy* 1985, č. 37, s. ?
- Žalozpěv nad Máchou. *Nové knihy* 1985, č. 45, s. 3.
- Zakuklený romantik. *Nové knihy* 1985, č. 47, s. 3.
- Tři před Máchou. *Nové knihy* 1985, č. 48, s. 3.
- Fragmenty k portrétu Jaroslava Durycha. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1990, č. 2, s. 44-46. 1.vydání in: *Jaroslav Durych* [Sborník ke 100. výročí narození J.D.], editor, místo a rok vydání neuvedeny (?1986), s. 61-93.
- Hledání modrého květu. *Nové knihy* 1986, č. 16, s. 3.
- Znamení hanby. *Nové knihy* 1986, č. 5, s. 3.
- Berlioz... *Nové knihy* 1986, č. 23, s. 3.
- Svatopluk Čech intimní. *Nové knihy* 1986, č. 31, s. 3.
- Sabina a Turinský. (Zlý čin, svědomí a zrada) *Listy starohradské kroniky* 9/1986, č. 2, s. 38-41.
- Bylo to jinak? *Listy starohradské kroniky* 9/1986, č. 3, s. 59-61.
- Dva spřízněné hlasy. *Listy starohradské kroniky* 9/1986, č. 4, s. 87-89.
- A přece jen básník? *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1986, s. 15-16.
- Máchův mladší současník z Českolipska. *Českolipsko literární* 1988, sv. 8, s. 50-81. (napsáno 1986)
- Cesta za modrým květem. *Českolipsko literární* 1986 (1987), sv. 7, s. 69-82.
- Irma Geisslová a lumírovci, především Zeyer. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1987, č. 1, s. 22-25.
- Pocta Čapku-Chodovi. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1987, č. 2, s. 58-60.
- Máchův cenzor. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1987, č. 3, s. 75-78.
- Tvář pod přemalbou. *Nové knihy* 1987, č. 3, s. 3.
- Magický realismus? *Nové knihy* 1987, č. 5, s. ?
- Prokletí básníci minulosti. (prosloveno 1987)
- Prokletí básníci současnosti? (prosloveno 1987)
- Svatý a popíraný, milovaný a vysmíváný. Čtení a o sv. Janu Nepomuckém. Jemnice u Strakoníc, Svatojanské dílo 1993. (napsáno 1987-1988)
- Romantické před Máchou, kolem Máchy a po Máchovi (Hledání modrého květu českého romantismu). In: *Marginálie*, 1985-1988. Red. Pravoslav Kneidl. Praha, Spolek českých bibliofilů a Památník národního písemnictví 1988, s. 1-54.
- Záhada, která vyžaduje řešení. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1988, č. 1, s. 20-21.
- Dvojí výročí – dvojí osud. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1988, č. 4, s. 121-124.
- Slovo úvodem (Dvě tři místa). In: *Propadliště paměti*. Hořovice, Mht 1995. (napsáno 1988)
- Postřehy k životu a dílu V.B.Nebeského. (K 170. výročí narození) *Českolipsko literární* 1992, č. 11, s. 23-35. (naps. 1988-1989)
- Dva apokalyptické. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1989, č. 1/2, s. 23-25.
- Poutník. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1989, č. 1/2, s. 37-39.
- Básnická tvář Bohuslava Reynka. Doslov in: *Reynek, Bohuslav: Rybí šupiny. Rty a zuby. Had na sněhu*. Praha, Vyšehrad 1990, s. 155-167.
- Listina předků. *Listy starohradské kroniky* 13/1990, č. 4, s. 97-98.
- Zapadlí vlastenci žijí. *Lidová demokracie* 46/1990, č. 230, s. 5.
- Josef Knap živý – Na okraj literatury inspirované venkovem. *Lidová demokracie* 1990, č. ?, s. 5.
- Nesplacený dluh. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1990, č. 1, s. 18-21.
- Jan Preisler. *Akord* 1990/1991, č. 6, s. ?

Hořovice – Nemovité kulturní památky v Hořovicích – Žebrák a Točnick – Ještě o králi Václavovi – Osudné lesy – Břetislavův denár – Zakladatel Hořovic Plichta ze Žerotína – Hořovická vévodkyně – Hulerové a Hořovice – Hořovický král – Vrbnové, Klinštejnové a Říčanové v Hořovicích – Balbín kontra hořovický Martinic – Vrbnové v Hořovicích – Strašidlo na zámku – Zámecký park-kamenná krása – Knížecí Hořovice – V Hořovicích za knížete pána – Jan Nepomucký – Porciunkule či Porciunkula – Propadliště paměti I, II. – Hořovičtí Mládenci – Horowitz-Hořovice – Plešivec Olymp kraje – Velíz – Čtení a o Sv. Dobrotivé – Čtení o Mrtníku – Tetín – Sv. Jan pod Skalou – Sv. Jiljí – Největší předmachovský básník na Berounsku – Patří i nám – Rodák z druhé strany Brd – Malíř fantastična – Kája Mařík ti druzí – Diagnostik vesnice – Také náš krajan – Výročí dramatika – Hadí květy – Pocta Živcovi – Hořovické Imortely – Dva rodáci-tři ulice – Neprodal svůj kabát. *Hořovické* (později *Podbrdské*) *noviny* 1990-1995.

Adolf Kosárek (1830-1859). *Umění* 39/1991, č. 4, s. 345-348.

Slovo o Janu Zahradníčkovi. *Velehrad* 3/1991, č. 5, s. 25-27.

Básník a překladatel. *Echo Beroun* 1991, č. 15, s. ?

Postřehy a poznámky k Máchovi. *Akord* 17/1991-1992, č. 9, s. 23-28.

Citová epizoda ze života Army Geisslové. *Listy starohradské kroniky* 15/1992, č. 1, s. 14-15.

Modlitby básníků. *Velehrad* 4/1992, č. 10, s. 29.

Exotický květ I. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 3-4/1992, s. ?

Sigismund Bouška (50 let od jeho smrti). *Souvislosti* 3/1992, č. 6, s. 75-79.

Básně romanopisců. *Akord* 18/1992-1993, č. 3, s. 25-26.

Bernanosův návrat. *Literární noviny* 4/1993, č. 12, s. 13.

Modlitby básníků. *Velehrad* 5/1993, č. 1, s. 26.

Exotický květ II. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1-2/1993, s. 21-23.

Předchůdce a vizionář. *Iniciály* IV, 31/1993, s. 27-28.

Rozptýlená generace. *Nové knihy* 1993, č. 32, s. 10.

Karel Dachovský má mezi svými vrstevníky... Předmluva in: Dachovský, Karel: Podle řádu Melchisedechova. Kobeřice, Salvator 1994.

Metafyzický Weiner. *Literární noviny* 6/1995, č. 37, s. 5.

Na baladickou notu. *Host* 11/1995, č. 6, s. 27-29.

Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 6/1995, č. 12, s. 9.

Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 6/1995, č. 15, s. 9.

Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 6/1995, č. 16, s. 12.

Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 6/1995, č. 17, s. 9.

Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 6/1995, č. 21, s. 9.

Václav Hanka. *Katolický týdeník* 6/1995, č. 24, s. 9.

Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 6/1995, č. 29, s. 9.

Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 6/1995, č. 33, s. 9.

Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 6/1995, č. 36, s. 9.

Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 6/1995, č. 40, s. 9.

Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 6/1995, č. 43, s. 9.

Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 6/1995, č. 50, s. 9.

Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 6/1995, č. 51, s. 9.

Básník stínů a jeho příběh. Doslov in: Lilia, Hermor: Stíny. Praha, Krásné nakladatelství 1995.

Jihoamerické inspirace. *Host* 12/1996, č. 3/4, s. 171-181.

Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 1, s. 9.

Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 2, s. 9.

- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 6, s. 9.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 10, s. 9.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 12, s. 9.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 15, s. 9.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 20, s. 9.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 23, s. 9.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 24, s. 9.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 25, s. 9.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 28, s. 9.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 36, s. 9.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 45, s. 9.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 49, s. 10.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 50, s. 9.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 7/1996, č. 51/52, s. 11.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 8/1997, č. 1, s. 12.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 8/1997, č. 3, s. 8.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 8/1997, č. 5, s. 8.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 8/1997, č. 7, s. 8.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 8/1997, č. 10, s. 8.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 8/1997, č. 12, s. 8.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 8/1997, č. 14, s. 8.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 8/1997, č. 18, s. 8.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 8/1997, č. 20, s. 8.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 8/1997, č. 22, s. 8.
- Modlitby básníků. *Katolický týdeník* 8/1997, č. 25, s. 8.
- I česká literatura má své prokleté. *Tvar* 8/1997, č. 20, s. 10-11.
- Přibližování k básníku Preisnerovi. In: Preisner, Rio: *Básně*. Praha, Torst 1997.
- Bloudící generace. Doslov in: Listopad, František: Krleš. Brno, Vetus Via 1998.
- Čep, Baring a ti druzí. *Aluze* 3/1999, č. 2, s. 240-249.
- Deml neznámý. *Box* 1997-1998/1999, č. 7, s. 86-117.
- Třikrát sbohem. *Tvar* 10/1999, č. 13, s. 11.
- Tajemný básník Hermor Lilia. *Host* 15/1999, č. 6, s. 72-73.
- Tajemné příběhy. Předmluva in: *Příběhy temnot v české literatuře XIX. A XX. století*. Brno, Host 1999, s. 5-6.
- Tip Ivana Slavíka. *Host* 16/2000, č. 6, Recenzní příloha, s. XV-XVI.
- Neztracené básně Ladislava Nováka. Předmluva in: Novák, Ladislav: *Neztracené básně*. Brno, Host ve spolupráci s Křesťanskou akademií v Římě 2000.

RECENZE

- Malíř slova. *Nové knihy* 1968, č. 17, s. 1.
- Básnířka a její překladatel. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1983, č. 3, s. 81-82.
- Dvě bibliofilie a jeden goethovský příspěvek. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1983, č. 4, s. 115-117.
- Každý dobrý slovník ... *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1983, č. 4, s. 117-118.
- Tři bibliofilie – Několik autorů. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1984, č. 3, s. 88-90.
- Osud svázaný do kozelce. *Nové knihy* 1987, č. 26, s. 3.

Ztracená generace. *Lidová demokracie* 46/1990, č. 185, s. 5.
 Na hranici nevýslovna. *Lidová demokracie* 46/1990, č. 197, s. 5.
 Konečně Richard Weiner. *Lidová demokracie* 46/1990, č. 204, s. 5.
 Dva hlasy. *Lidová demokracie* 46/1990, č. 225, s. 5.
 Vyznání básnířky. *Lidová demokracie* 46/1990, č. 252, s. 5.
 Dva niterné hlasy. *Lidová demokracie* 46/1990, č. 301, s. 11.
 Hrst lyriky. *Lidová demokracie* 47/1991, č. 97, s. 10.
 Hold Anežce. *Lidová demokracie* 47/1991, č. 41, s. 5.
 Věčná žena. *Lidová demokracie* 47/1991, č. 55, s. 5.
 Slovník básnických knih. *Lidová demokracie* 47/1991, č. 117, s. 5.
 Malé velké radosti. *Lidová demokracie* 47/1991, č. 139, s. 4.
 Čtyři krahujci. *Lidová demokracie* 47/1991, č. 167, s. 4.
 Ve stínu katedrály. *Lidová demokracie* 47/1991, č. 170, s. 4.
 Co jsem četl v sobě samém. *Lidová demokracie* 47/1991, č. 179, s. 4.
 Tichá mše. *Lidová demokracie* 47/1991, č. 184, s. 4.
 Otisky dlaní. *Lidová demokracie* 47/1991, č. 185, s. 4.
 Prabásně. *Lidová demokracie* 47/1991, č. 206, s. 4.
 Fatamorgány. *Lidová demokracie* 47/1991, č. 262, s. 4.
 Poustevna? Věštírna? Loutkárna? *Lidová demokracie* 48/1992, č. 14, s. 4.
 Královská cesta. *Lidová demokracie* 48/1992, č. 73, s. 6.
 Pocta Zahradníčkoví. *Lidová demokracie* 48/1992, č. 96, s. 6.
 Symfonie 20. století. *Lidová demokracie* 48/1992, č. 101, s. 6.
 Hořcův soudný den. *Lidová demokracie* 48/1992, č. 125, s. 4.
 Tváří v tvář s Josefem Suchým. *Lidová demokracie* 48/1992, č. 135, s. 4.
 Krajina milost. *Lidová demokracie* 48/1992, č. 141, s. 4.
 Zašifrované poselství. *Lidová demokracie* 48/1992, č. 140, s. 4.
 Dvojí domov Jana Čepa. *Lidová demokracie* 48/1992, č. 142, s. 6.
 Láska Boha i člověka. *Lidová demokracie* 48/1992, č. 145, s. 4.
 Básník z rozptýlené generace. *Lidová demokracie* 48/1992, č. 148, s. 6.
 Prácheňské listy. *Lidová demokracie* 48/1992, č. 197, s. 4.
 Prozaický klenot. *Lidové noviny* 5/1992, č. 118, příloha č. 21, s. 2.
 Nová literární revue. *Nové knihy* 1992, č. 33, s. 8.
 Vrací se Jan Zahradníček. *Lidová demokracie* 49/1993, č. 121, s. 6.
 Jaroslav Durych básník. *Lidová demokracie* 49/1993, č. 179, s. 4.
 Durychova trilogie. *Lidová demokracie* 49/1993, č. 205, s. 4.
 Chtěl jsem napsat ráj. *Lidová demokracie* 49/1993, č. 219, s. 4.
 Několik znamení času. *Lidová demokracie* 49/1993, č. 223, s. 4.
 Hořká sůl. *Lidová demokracie* 49/1993, č. 247, s. 4.
 Rozptýlené paprsky. *Lidová demokracie* 49/1993, č. 248, s. 4.
 Intimní deník nehrdiny. *Lidová demokracie* 49/1993, č. 289, s. 9.
 Bývali časové... *Lidová demokracie* 49/1993, č. 297, s. 9.
 Bloudění. *Nové knihy* 1993, č. 10, s. 3.
 Zápisky v noci. In: *Dialog Evropa XXI* 4/1993, č. 4, s. 35.
 Život se sestrou úzkostí. *Lidová demokracie* 50/1994, č. 3, s. 9.
 Bouřková mračna třebíčského básníka. *Lidová demokracie* 50/1994, č. 10, s. 9.
 Poezie ze Želetavky. *Lidová demokracie* 50/1994, č. 26, s. 9.
 Hrst poezie na stole Ivana Slavíka. *Lidová demokracie* 50/1994, č. 43, s. 10.
 Dílo strhující aktuálnosti. *Lidová demokracie* 50/1994, č. 56, s. 9.
 Skvělý básnický debut šedesátníka. *Mladá fronta Dnes* 5/1994, č. 134, s. 11.
 Ladislav Dvořák, básník z rozptýlené generace. *Mladá fronta Dnes* 5/1994, č. 234, s. 19.

Když filozof básní, občas mu v tom brání vědění. *Mladá fronta Dnes* 6/1995, č. 2, s. 19.
Skryté tváře neznámých svatých. *Lidové noviny* 8/1995, č. 157, příloha Nedělní LN, č. 27, s. 14.
Na okraj... *Lidové noviny* 8/1995, č. 186, s. 18.
Kameníkův neviditelný svět. *Český týdeník* 1/1995, č. 86, s. 13.
Dvě sbírky jako protipóly těžce inspirace. *Mladá fronta Dnes* 6/1995, č. 33, s. 18.
Ukázat poezii, co stojí podstoupit duchovní bitvu. *Mladá fronta Dnes* 6/1995, č. 65, s. 19.
Šajtarovo literární dobrodružství. *Mladá fronta Dnes* 6/1995, č. 68, s. 19.
Ve Vacíkově poezii čas pokročil. *Mladá fronta Dnes* 6/1995, č. 156, s. 17.
Dva básnické debuty a něco navíc. *Český týdeník* 2/1996, č. 113, s. 13.
Nedokončený návrat Jana Čepa. *Alternativa nova* 3/1996, č. 2, s. 72-75.
Suknice nesešívána. *Alternativa plus* 6/2002, č. 1/2, s. 128-129.

POLEMIKY

Kritiku katolickou! *Vyšehrad* 2/1947, č. 14-15, s. 227.
Stendhal, Kainar, Pavlok. *Akord* 14/1947-1948, s. 78-80.
Taje kolem básníka Máje. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1986, č. 1, s. 12-13.
Přece jen Havran! *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1987, č. 4, s. 122-123.
Havran. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1988, č. 3, s. 90.
Ještě k té ztracené generaci. *Lidová demokracie* 46/1990, č. 257, s. 5.
Kam kráčí poezie. *Lidová demokracie* 47/1991, č. 165, s. 6.
Ad: Antonín Brousek: Nástin dějin české literatury pod zorným úhlem erotiky a sexuálna. *Literární noviny* 3/1992, č. 38, s. 2.
Ad: Kopací míč Jirásek: Poznámka k Jiráskovi. *Literární noviny* 6/1995, č. 19, s. 7.
Ad: Domácí kronika. *Literární noviny* 8/1997, č. 22, s. 5.
Ad: Brána věčnosti od M. Šulcové alias Odpověď autorky p. I. Slavíkovi, V. Durychovi a P. Kosatíkovi na jejich kritiku v Literárních novinách... *Literární noviny* 8/1997, č. 46, s. 5.
Kritická námitka Ivana Slavíka. *Prostor* 1997, č. 39/40, s. 295-296.
O té naší českosti aneb Bývali vůbec nějakí Čechové? *Host* 14/1998, č. 5, s. 86-88.
Neznámý Ladislav Novák. *Host* 16/2000, č. 2, s. 25.

KOMENTÁŘE K AKTUÁLNÍMU DĚNÍ, OBECNÉ ÚVAHY O LITERATUŘE, POLITICE A SPOLEČNOSTI, VZPOMÍNKY, FILOZOFICKÉ ÚVAHY

Stanovisko křesťanského humanismu. *Souvislosti* 1/1990, č. 3, s. 96-98. (předneseno 1947)
Profesionalismus v literatuře. *Sešity pro mladou literaturu* 2/1967, č. 14, s. 12-16.
Střípky k překládání poezie. *Orientace* 2/1967, s. 85-89.
Imaginární interview. *Souvislosti* 1/1990, č. 3, s. 101-104. (napsáno 1976)
Básník nad svým rukopisem. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1984, č. 4, s. 97-98.
Knihy mého života. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1987, č. 4, s. 98-101.
Anketa: Jaká je Vaše nejmilejší báseň (ať už v naší či světové poesii) – a proč? *Box* 1992, č. 2, s. 135.

- „Generační“ rozhovor. (I. Slavík, P. Borkovec) *Iniciály* 4/1993, č. 32, s. 57-58.
- Anketa: Pět otázek spisovatelům. *Literární noviny* 4/1993, č. 19, s. 14.
- Rozhovor s Ivanem Slavíkem (připravil Pavel Studnička). *Proglas* 4/1993, č. 4, s. 45-47.
- Františku Danielu Merthovi. *Setkání* 5/1994, č. 4, s. 21.
- Můj regionalismus. *Souvislosti* 1996, č. 2/3, s. 60-63.
- Třikrát? (příspěvek k článku Deml neznámý) *Box* 1997-1998/1999, č. 7, s. 86-117.
- Dopis o překládání. *Souvislosti* 1998, č. 2 (36), s. 30-33.
- Anketa: Jak si představujete svého ideálního čtenáře? Promítá se nějak tato představa do vaší tvorby? *Host* 15/1999, č. 1, s. 42-44.
- Anketa: ...jako když kuchař jí. *Souvislosti* 1999, č. 2 (40), s. 23-36.
- Anketa: Myslíte si, že umělecká svoboda má nějaké hranice? *Tvar* 10/1999, č. 6, s. 10-11.
- Moje první vzpomínka na Staré Hrady. In: Slavík, Ivan: *Hory roků*. Praha, Tiráda 1999.
- Anketa o překládání a překladatelích, čtení a čtenářích bible. *Souvislosti* 11/2000, č. 1 (43), s. 120-150.